

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

సంపుటము ౨౫.	{	ప్రమాధినామసంవత్సరము, జ్యేష్ఠాషాఢ మాసములు.	}	సంచిక ౨.
-------------	---	--	---	----------

మ న వి.

ఈ సంచికలో “చిత్రకవి పెద్దనాధ్యుని” లక్షణసారసంగ్రహము పూర్తిగఁ బ్రకటింపఁబడినది. పీఠిక క్రమముగఁ బ్రకటింపఁబడును. శ్రీయుత మానవిల్లి రామకృష్ణకవి ఎం. ఏ. గారు దయతో మాకొసంగిన, సూరయకవి కృతమగు ఉదయనోదయము తరువాతి సంచికనుండి ప్రకటింపఁబడును. దీనికి మఱియొక ప్రతి మాకులభించియుండలేదు. ఎవరియొద్దనైన వ్రాత ప్రతిగాని తాళపత్రగ్రంథముగానియున్నచో దానినిబంపిన సరిచూచి మెటనే పంపివేయుదుము. పత్రికాపాఠకులును చందాదారులును నెప్పటి వలెనే పరిషత్తునందు గౌరవాభిమానములుంచి పరిషత్సార్యనిర్వహణమున మాకుఁ దోడ్పడువరని యాశించుచున్నాము. నిశ్చలకొమ్మన శివగీలా విలాసమునకుఁ బ్రతులెచ్చటనైన నున్నచోఁ దెలుపఁగోరుచున్నాము.

కార్యదర్శులు.

వ్యాకరణశాస్త్రప్రశంస.

మల్లాది సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

బాగుగనాలోచించినచో వ్యాకరణశాస్త్ర మొక సూక్ష్మీకృత నిఘంటువని తెలియగలదు. ఆచుంశమునకు ముందు నిఘంటువిషయ మూలోచితము. నిఘంటువునందు శబ్దస్వరూపము ప్రతిపదోక్తముగ నిర్దేశింపబడి ప్రథమాంతముగఁ గనబడుచుండును. అర్థనిర్ణయము గూడ వెంటనే చేయబడును. నానార్థములఁ దెలుపుటగూడఁ గలదు. మఱి యాశబ్దముల విశేషాంశములు సాధారణముగఁ జెప్పబడవు. సాధారణమనఁగఁ గ్రమరూపములన్నియుఁ, గృతర్థితాంతరూపములు కొన్నియు, సంవ్యయములు గొన్నియు, మఱి యనేకశబ్దముల సంయోగ కాలికరూపవిశేషములన్నియుఁ, దెలియబడవు. అట్లాగ్రంథములు పండితులచేఁ దఱచు చేయబడకపోవుటకుఁ గారణము, వారికి గ్రంథవిస్తర భీతియే యని తలఁతును. అనంతమగు పదజాలము నట్లు చూపుటగూడఁ గర్తవ్యమని వినుగుగ నుండును. పాఠకుల కుపయోగముగూడ సంతగ నుండకుండుటచే విషవబడి యుండవచ్చును. కాని వారట్లు ప్రతిపదోక్తములనే చెప్పియున్నచో నధునాతనవిమర్శకుల యభూతకల్పనలకు సంతగఁ దావులేకుండెడిదేమో. లేదా, గుణమతులైనను నిరుక్తినిఘంటువునవలె వానినిగూడ నూటికొకఁడు కోటికొకఁడు చూడఁగల్గునేమో. ఎట్లయిన నింత ప్రమాదస్థితి రాకపోయెడిది.

ఈవ్యాకరణశాస్త్రమన్నచో భాషావిషయక విషయములన్నియుఁ గరతలామలకముగ నొనర్చి యభ్యాసకునకు స్వాతంత్ర్యమును దెచ్చి యుచ్చును. నిఘంటు వట్లు చేయక సాధకుని నిద్రపుచ్చును. అదియే కావచ్చును వ్యాకరణము చేసికొనిన పాపము.

వ్యాకరణము శబ్దస్వరూపమును లాక్షణికముగఁ జూపుచు, నేష
 వచుమునను సందేహమును నిలువనీయక నిడించిన సాధకుని బ్రహ్మ
 ధించును. ఈతారతమ్యమును బట్టియే కాఁబోలు చాలమంది పండితుల
 వ్యాకరణము కొఱకే తమ జీవితకాలమంతను వినియోగించి యున్నారు.
 ఆవ్యాకరణము వేదపురుషునకు శిరస్సుగా నెన్నఁబడుచుండుట కూడ
 దానిప్రాధాన్యమును వ్యక్తపఱచుచున్నది. ఇచట వేదమనఁగ జ్ఞానమున
 యర్థముచెప్పవలెనేమో. అట్లయిన వ్యాకరణము జ్ఞానసాధనమని యర్థ
 మురాఁగలదు. కనుకనే “శక్తిగ్రహం వ్యాకరణోపమాన” మ్మని వ్యాకర
 ణమునే ముందుగఁ జెప్పియున్నారు. దీనియందలి సాకర్యమును గను
 గొనియే వారు నిఘంటుగ్రంథసంఖ్యను బెఱుగకుండఁజేసియుందురు. ఆ
 వ్యాకరణము శబ్దస్వరూపనిర్ణయమునఁ బ్రత్యంశమును సందేహముకలుగ
 కుండ విశదీకరించుననుమాట నిర్వివాదముగదా. అర్థవిశేషముకూడనుం
 డనే యున్నది. శబ్దస్వరూపప్రదర్శనము నిఘంటు వ్యాకరణములయం
 దుఁ గొంతపఱకు సమానమైనను నిర్మాణసూత్రములు మాత్రము వేఱు
 వేఱు, కనుక నిఘంటువును జూచి వ్యాకరణమును వ్రాసిరో, వ్యాకరణ
 మును జూచి నిఘంటువును వ్రాసిరో యనుటకు నిర్ణాయకసహాయము
 లేదుగాని, రెండును మొదటఁ బరస్పర సాపేక్షములై బయలుపడలి
 యుండునని నాకుఁ దోచుచున్నది. మఱొక్కవిషయమేమనఁగ నిప్పటి
 కాగితములు, ఇప్పటి రాకపోకలును లేని యాదినములలో, నంతజాగరూ
 కతతోఁ గాపాడినను గ్రంథము లగ్నికృములమూలమున స్వరూపనాశ
 మందు నాదినములలో, నిఘంటువువంటి ప్రతిపదోక్తపాఠముగల కోశ
 ములు సంశయములను బోకార్చునవి కాకపోయేనేమో. అవియు నమలి
 బుగ్గనంచుకొనుటకు వీలులేనివని యాపద్ధతిమాని యంతకంటె సూక్ష్మ
 రక్షణపద్ధతి యవసరమైనదేమోవారికి. కనుకఁ బ్రతిపదోక్తపాఠపద్ధతిని
 వీడి లాక్షణికపాఠపద్ధతిని జాకరూకతకొఱకు నవలంబించియుండురని
 నా తలంపు.

మఱియు నారెండువిధముల గ్రంథములు నున్నచో నొకదాని రూపము నొకటి సంపదించుచుగాన సాధకునకు శబ్దస్వరూపనిర్ణయములో సందేహము గలుగదు. అట్టి పరమోపకృతి యొనర్చు గ్రంథములలో వ్యాకరణము మహాభారతమని తలచువానికి నిఘంటువుకూడ భారాతిభారమై యుండవలదా? అందొకదానిని వీడుట, యొకదానిని గ్రహించుట, నవీనపద్ధతి కనువగు త్రోవకాదుకదా. రెండును శబ్దస్వరూపము నసియాడకుండఁజేయుచున్నప్పుడు పై వారి స్వేచ్ఛకు నడ్డంకు కావుటలేదా? కనుక వారారెండుగ్రంథములను దగ్గఱఁ జేరనియరాదనియే నాతలఁపు, మఱియు భాషలోని సమస్తపదములనఁగ, నవ్యయములు, క్రియాపదములు సంయోగ వియోగకాలికశబ్దరూపవిశేషములుమిగిలిన కృత్తద్ధితోఁగాది ప్రత్యయాలతరూపములు మఱికొన్ని యవ్యుత్పన్నప్రాతిపదికలు నొకగ్రంథమందు సంపూర్ణముగ వ్రాయఁబడియే యున్నవనుకొనుఁడు. ఇప్పటి యీవ్యాకరణము లేదనియే యనుకొనుఁడు. అప్పుడు మాత్రము భాషాప్రవాహ మరికట్టఁబడి యుండదా? కనుక వారిమతములో నట్టి గ్రంథమే యుండరాదని తేలఁగలదు, గాననట్టివారెంత భాషాసంరక్షకులగుదురో విమర్శకులు పరిశీలింతురు గ క.

యద్యపి బహు నాధీపే తథాపి పత పుత్ర వ్యాకరణమ్.

సకలం శకలం మాభూ త్సాకం శాకం సకృ చ్ఛకృత్.

ఉ పా య న ము.

మోచర్ల రామకృష్ణయ్యగారు.

- చ. ప్రణతచరిత్రయై పరమపావనియైన పినాకిని పయ
స్వీని మధురప్రసన్నజలశీకరముల్ చిలికించుచోట మొ
ల్చిన యెలమావి మొక్తయిది లేబురువమ్మునఁ గ్రొత్తచోట నా
టినను ఫలించె చేర్చి పురడించి కడల్చొని వృక్షరాజమై.
- చ. ఋతు వెదియెనఁగాని యొకరీతి రుచిప్రచుర ప్రసాద భో
గ్యతకుఁ గొఱంతలేని యొడికంపు టఖండపుఁ గాపుగాచి, గ
ణ్యతగల ప్రాక్తవీశ్వర గణమ్ముల సృష్టిని జ్ఞప్తి చేయు ని
ర్మితికి నిదానమయ్యెను జామీ ఫలకారవసిద్ధి పెంపునక.
- చ. జలుంగు తెలుంగు వా జ్ఞయ విచిత్ర వనస్థలులందు సిద్ధహా
స్తులు మును సంతరించిన విశుద్ధపథమ్మున వృద్ధి నొంది పె
ద్దలవశమయ్యె, నిప్పటి యుదగ్రపు టుప్పెనకుఁ దుపాను గా
డ్పులకును సంచలింపని పటుద్రుమమయ్యె దృఢప్రకాండమై.
- మ. విజయశ్రీకులు తొంటి రెడ్డినృపతుల్ విద్యా వినోదాఘ్య లీ
ప్రజఁ బాలించెడివేళ నాంధ్రకవితా రాజ్యేందిరా సుందరీ
భజనానందపరాయణప్రవణులై వర్తించునాఁ డిట్టి యా
రజపుఁ భూజము లెన్నో తెచ్చి తమ యారామంబులక బెంచరే !
- ఉ. ఆ రసికావతంసుల జయూంకము లచ్చుపడక దదీయ శో
భా రమణీయ రక్తికి నవకృతికి నెలవై శుభోజ్జ్వలా
కార రసోప శోభిత వికస్వరమూర్తి ధరించినట్టి యీ
ధీరవరేణ్యుడీ యధిపతిత్వము నూనుట యెంతభాగ్యమో !

- మ. సుమనస్సీవిత సింహపట్టణ నివాసుల్ చిత్తురద్వారదే
శమునన్ జేరిన మంగిటింటికడపన్ సారస్వతస్వామతే
యము నీక్షించి యెలర్చి పండువులు సేయుంబూఁగా సౌమన
స్యమునన్ నీవిటువచ్చు టర్హమైకదయ్యా రామలింగగ్రణీ ! ౬
- మ. వెలిగెన్ స్తందపురాణసాగర సమావిర్భూత గంభీర వా
గ్విలస ద్దివ్యచిరత్నరత్నము పినాకిన్యాపగా తీర మం
డలమందే యల పాండురంగ కవిరాట్టల్యాణకావ్యాకృతిన్
గలిగెన్ నేటి కిదేనదీతటమునన్ గామారికాఖండమున్. ౭
- శా. కామాక్షీకరుణకటాక్షసుఖరేఖల్ నీపయిన్ సోకి, ని
త్యామోదంబు ఘటించి, యచ్యుతపద వ్యాసంగ సంస్థికిన్
భూమానంద విభూతికిన్ దగిన ప్రాపున్ గూర్చి నిర్యాయభ ని
స్సీమాయుర్విభవమ్ము నీకొసంగుతన్ శేషాద్రివిద్వత్తణీ ! ౮
- మ. స్థిరకీర్తిన్ జరితార్థజన్తు జనమంచిన్ సాధుసంపూజ్యా ని
ర్భరసౌజన్యనిధిన్ బృహత్తత్త్వి శతప్రఖ్యాతునిన్ గౌరవిం
చిరి సౌవర్ణ పరిష్క్రియించిత నమించిన ప్రబంధమ్ముతో
నగుధారంగ నిదంవిధమ్ములరఁ గామాక్షీనిశాంతాధిపుల్. ౯

కళాప్రిపూర్ణ జనమంచి శేషాద్రికర్మగారు రచించిన "కామారికా ఖండము." అన్నవాడ కామాక్షీదేవికి సమర్పించిన సుందరమున మోచగ్ల రామకృష్ణయ్యగారు అర్పించిన పద్యావళి. ఈ సభకు ఆంధ్రవిశ్వ కళాపరిషదుపాధ్యక్షులుగు డాక్టరు కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు రధ్యక్షులుగ నుండిరి.

ప్రాచీనకన్నడశాసనములు.

ప్రాచీనశాసనములు భాషాస్వరూపనిర్ణయమునకే గాక యన్య భాషలతోడి సంబంధమునుగూడ నిరూపించుట కుపయుక్తములగు చున్నవి దక్షిణదేశ భాషలగు తమిళ కన్నడ మళయాళాంధ్రములు దక్షిణ భాషాకుటుంబమునకుఁ జెందినవను 'ఎరెండు కాలెవులు' గారి సిద్ధాంతమును బలువురు విశ్వసించుచున్నారు. 'అంధ్రము కేవలము ప్రాకృతభాషాజన్యమేయను వాదమును గలదు. కన్నడభాష రెండువేలసంవత్సరములక్రిందట, తల్లియగు ద్రవిడభాషనుండి విడిపోయినదని సామాన్యముగ నంగీకరించిన విషయమే. శాతవాహనరాజుల నామములలోను చిరుదావభులలోను గన్పడు 'పులిమాయి, విళివాయకుర' మొదలగుపదములు ద్రావిడభాషాపదములని యంగీకరించినను, కన్నడపదములే యనుటకుఁ దగినయాధారములు లేవు. క్రీ. శ. 2 వ శతాబ్దమునాఁటిదని నిర్ధారణ మొనర్పబడిన గ్రీకుప్రహసనమొకటి యిటీవల దొరకినది. దానికి 'అక్సిరిఖస్ పాపిగసు' అనిపేరు. ఈప్రహసనమున భారతదేశీయపాత్రలు మూర్ఖులు భాషను కూర్చి విమర్శకులు చర్చించియున్నారు. దానిని బాగుగఁ బరిశోధించిన డాక్టరు హుల్లు, శ్యామశాస్త్రిగారును నందలిభాష ప్రాచీనకన్నడమని నిర్ధారణచేసిరి. పాతకులందలి విశేషములఁ దెలిసికొనఁగోరుచో 1926 సంవత్సరం మైసూరు శాసనపరిశోధకసంఘమువారి నివేదిక (పుటలు 11-21) ను జూడవచ్చును. అందలిభాష క్రీ. శ. 2 వ శతాబ్దమునాఁటి కన్నడభాషయని యంగీకరించినను కన్నడవిద్వాంసుల కీసందర్భమునఁ గలిగిన సందేహములింకనునివృత్తములుకాలేదు. అందలి భాష కన్నడముకాదని వారిలోఁ గొందఱు యభిప్రాయమొందును.

కన్నడభాషయందు బహుప్రాచీనములని యితవఱకు విశ్వసించబడిన గా. గవంశజులశాసనములు, తగరె తామ్రశాసనము మొదలగు

నవి నిజముగఁ బ్రాచీనములు కావనియు, కల్పితములనియుఁ బలువు రూపించుచున్నారు. కాని నిస్సందేహముగఁ బ్రాచీనకన్నడశాసనములను నవి క్రీ. శ. 570, 580 నాటివగు కీర్తివర్మ, మంగళేశుల బాదామి చాళుక్యశాసనములే. అంతకుఁ బ్రాచీనముగ నుండునవి యితవఱకుఁ గన్నడియుండలేదు.

ఇటీవల మైసూరుశాసనపరిశోధకశాఖోద్యోగులు బేలూరు హోబలియందలి హల్మిడిగ్రామములోని వీరభద్రదాలయమున దొరకిన కదంబవంశజుడగు కకుత్స్థవర్మశిలాశాసనమును బ్రకటించియున్నారు. ఇందలిభాషను లిపిని గన్నడభాషావేత్తలగు రైసు, నరసింహాచారి మొదలగువారు ప్రాచీనకన్నడములేక 'పూర్వదహళ కన్నడ'మని నిర్ణయించిరి. ప్రాచీనకన్నడభాషాలక్షణము లిందుఁ బెక్కులు కన్పించుచున్నవి. శాసనలిపి అణాజి, వస్తరె, శిలాశాసనములకును ప్రాచీన కదంబశాసనముగు హల్మితామ్రశాసనమునకును జేరుప్రగనున్నది. ప్రథమమున నొక సంస్కృతశ్లోకమును, తరువాతఁ గన్నడశాసనభాగమును గలవు. కదంబకకుత్స్థవర్మకాలమగుటచే క్రీ. శ. 450 ప్రాంతమునాటిదని నిశ్చయింపవచ్చును. రెండు ముఖ్యవిషయము లీశాసనమున మనము గమనింపవలసియున్నవి. శాసనకాలమునాటికే కర్ణాటభాష సంస్కృతసంబంధమును బూర్తిగఁజూచి ప్రాచీనప్రబంధభాషగ నేర్పడినదనుట మొదటిది. ఈశాసనభాష చాలకాల ముపయోగింపఁబడి వృద్ధికొందిన ప్రాచీనకన్నడభాషమగుట రెండవది. శాసనమందలి విషయము పల్లవకదంబుల చరిత్రమున మ్మిలి యుపయోగకరము. తఱచు వీరికి యుద్ధములు జరగుచుండెను. అణాజిశాసనమున కృష్ణవర్మ కదంబుఁడు పల్లవులచే నోడింపఁబడెనని తెలియుచున్నది. ఈశాసనమున కదంబులవిజయము వర్ణింపఁబడినది. ఈయుద్ధమున కేకయులు పల్లవులకు సహాయమొసర్చిరనియు, సేంద్రకులు, బాణులు, అలూపులు కదంబులపక్షమున నుండిరనియుఁ దెలియుచున్నది.

ఈ శాసనము మైసూరు శాసనపరిశోధకసంఘమువారి 1936 సంవత్సరపు నివేదికలో 72-81 పుటలలోఁ జప్పించబడినది.

ప్రాచీనకన్నడభాషాలక్షణము లీ శాసనమునఁ గొన్ని కావచ్చుచున్నవి.

- (1) క్రియాపదములయందలి ప్రథమపురుష ప్రత్యయముల స్వరములు దీర్ఘములుగ నుండుట—కల్దోన్, అఱివోన్, కొట్టోన్, విట్టోన్.
- (2) పదాంత్యమున 'అ' కారమునకు బదులు ఓ కారముండుట అహ్సో, భరితోన్ ...
- (3) ద్వితీయా, మప్తీవిభక్తి ప్రత్యయస్వరములు దీర్ఘములుగ నుండుట—అదాన్, భటరియా, కలభోరనా,
- (4) అనుస్వారమునకు న కారమును వాడుట—నుతన్దె, అరసన్దె.
- (5) 'ఉభో' సప్తమీవిభక్తి ప్రత్యయముగ వాడబడుట—నాడుభో, ఆహవదుభో ...
- (6) బకారమునకు వకారమును, ఇ కారమునకు ఎకారమును బదాదిని వాడుట—విట్టో, ఎఱురు.
- (7) వ్యంజనములు ద్విత్యమును బొందుట—భృటహ, ఇవ్వోరుం ప్పొట్టణ.

నిషేధార్థప్రత్యయముల స్వరములు దీర్ఘముగ నుండుటయు, అమహాదర్థకప్రత్యయములుగ అభు, ఒభు వాడబడుటయు నీ శాసనమునఁ గన్పడదు. ప్రాచీనాంధ్రశాసనములందు బలగవ్వంబొప్పుంగ; నేణ్ణు, దుగ్గంబు, గావిణ్ణా (పండరంగుని శాసనము) మున్నగు ప్రయోగములు మనకుఁ దెలిసినవే.

ప్రాచీనాంధ్రకన్నడభాషాస్వరూపమును తెలిసికొనగోరువారి కిందలి విషయము లుపయుక్తములగుటచే నీ శాసనములోని ముఖ్యవిషయములఁ గన్నడపత్రికలనుండియు, మైసూరు దొరతనమువారి శాసనపరిశోధకసంఘ నివేదికనుండియుఁ గైకొని ప్రకటించితిమి.

— శాసనమూలము. ౧ —

1. జయతి శ్రీ పరిష్కర్త శ్యాజ్ఞః [మ్యావతి] రమ్యతః దానవాన్త్యో
యుఃగాన్తాగ్నిః [శిష్టానామ్] సుదర్శనః
2. నమః శ్రీమత్తదంబప న్త్యా సంపన్న స్కలభోర [నా] అరిక
3. కుస్థభట్టరనాథే నరిదావి [థే] నామభో మృగేశనా
4. గేన్ద్రాభీశ భృటహరప్పో శ్రీమృగేశ నాగాహ్వయ
5. రివ్వారా బటరికులామలవ్యోమతారాధినాథ స్మశప
6. గణపశుపతి మాదక్కిణాపకబహుశతహవనా
7. హవదు (భీ) పశుక్రదానశౌయ్యోద్యమభరితో [న్దానప]
8. శుపతి యెన్దు పొగతె ప్పొట్టణపశుపతి
9. నామధేయనా సరి క్కెల్లభటరియా ప్రేమాలయ
10. సుతనె సేన్ద్రకబణోభయదేశదో వీరాపురుషసమక్ష
11. దె కేయపల్లవం కాదెటిను పెత్తజయనా విజ
12. అరసనె బాళ్ళెచ్చ పల్లడికిం మూటివల్లి డిం కో
13. ట్టా బటారికులదో నళుకిదమ్మ స్కల్దోన్ మహాపాతకన్
14. ఇవ్వారుం సట్టజ్జవర్ విభారసరుం పల్లడిగ కుటు
15. మ్మిడి విట్టా అదా నళివోనె మహాపాతకమ్ స్వస్తి
16. భట్టగోగతె ఒడ్డలి అపహోన్ది విట్టా రకర

అ ర్థ ము.

లక్ష్మీపరిష్కర్తగుండయ్య నెక్కిడిన శార్దూలముకలవాఁడును శిష్టులకు
సుదర్శనుండయ్యును దానవనేత్రములకు యుగాంతాగ్నియైన యచ్యుతు
నకు విజయమగుఁగాక. నమః. (1)

కదంబవంశజుడను, త్యాగసంపన్నుఁడును, కలభోరుని శత్రువు
నగు కుస్థభట్టరుకాలమున నరిదావిశేరాష్ట్రమున మృగేశనాగేంద్రుల

వలె భయంకరులగు మృగేశనాగాహ్వయులగు 'రాజప్రతినిధు' లిరువురు (2-4.)

భటరికులామలవ్యోమతారాధినాథుఁడును, అశ్వగణపశుపతయ్యు, దక్షిణాపథ బహుశతపావనాహవములఁ బశుప్రదానశ్రోర్యోద్యమభరితుఁడును, దానపశుపతివిరుదాంకితుఁడునగు పశుపతియాజ్ఞ చే సేంద్రక, బాణదేశ ఏరపురుషుల సమక్షమున 'కేకయపల్లవులతో' బోరాడి విజయమునొందిన యెల్లభటర్షిపియనుతుఁడగు విజయరసునకు పల్లడియమూలివల్లి యనుగ్రామముల దానమిచ్చిరి (4-13) భటరికుల అభుకదబుఁడు. దీనినపహరించినవాఁడు మహాపాతకుఁడు. (13) వీరిరువురును సల్బంగనివాసియగు విజయరసును పల్లడిగ్రామస్థులకు 'కుటుమ్పిదీని' వలె లిపెట్టిరి. దీనిని నాశనముచేసిన మహాపాతకము. స్వస్తి ఈభూమిపంటలో పదియవభాగపు యదాయము బ్రాహ్మణులకు దానమివ్వఁబడినది.

పశ్చోన్ది, కుటుమ్పిడి, యొకవిధమైనపన్నులని శాసనకరిశోధకుల వ్రాసియున్నారు. 13 వ పంక్తివఱకు ముఖ్యశాసనము. అటుతరువాత రెండు చిన్నదానములు చేర్చొనఁబడినవి. 1 వ పంక్తియందు వ్యాసతియ్యయ్య, 3 వ పంక్తిలో భట్టారనాథ అనియు, 5 వ పంక్తిలో భటారియనియు నుండవలెను. 14 వ పంక్తిలో విజయ అరసు అనుటకు విజారస అను ప్రయోగము చింత్యము.

భరతగుణప్రశంస.

—శ్రీ మత్తిరుమల పెద్దింటి రాఘవాచార్యులుగారు. కాకినాడ.—

మ. హరివేదంశవరాహవాహినులతో వ్యాకీర్ణమా కాసలఁ
హరి రాముండు జటాజినామలను రాజ్యభ్రష్టుడై తాల్చి నా
సురి తల్లి భువి నేగతి న్సుఖములన్ శోభింతు నేనంచు పో
దరవిజ్ఞానముఁ జూపితమృ భరతా తత్త్వార్థ సందీపకా. ౧

చ. కవచము ఖడ్గముం గదయుఁ గార్తుకము వ్యహింయింపు, వచ్చెవాఁ
డవినయమార్గుడై భరతుఁ డాగ్రహవృత్తిని నిన్నుఁజంపగా
నవమతి నంచుఁ దమ్ముఁ డన నాది విరాట్టగు నాతఁ డప్పు సు
స్తవమును జేసెఁగాదె భరతా భవదీయగుఁడానురాగముల్. ౨

గీ. తండ్రివాక్యంబుచెల్లింపఁ దలఁచియున్న
రఘుకులోద్ధారకు పటిమస్రావ మదిని
దర్శనం స్రరస్థండిలస్థలిని నుంచు
నంటి వన్న ప్రసన్నత నందుదాఁ. ౩

గీ. అటవిరాఘువు దర్శించి యడలుచుంట
యతని యంఘ్రులందకయె సాష్టాంగపడుట
యార్యయని మాటరాకుంట యరసిచూడ
గుండసిరు కాకుండునె మొండికైన. ౪

సీ. సర్వయోగక్షేమ సంధాతలగునట్టి
పాదంబు లుంచు మీసావలందుఁ
బనునాల్గువర్షముల్ ఫలమూలభోక్తనై
జడదారివ్రతములఁ జల్పుచుందు

సవధికడచన నే వ్యవధికోర్వకచాత్తు
 నెఱగల్గి దర్శనమీయకున్న
 గైకేయి సర్వదా గారవంబునఁగాంచి
 నీయొట్టుచెల్లింతు నిశ్చముగను

సనుచుఁ బాదుకలనుగొని యరిగితయ్య
 యాగమన కాంక్ష రామునికనువు పడఁగ
 భర్తదానదయావీర తరణివంశ
 భరిత కీర్తివల్లభకర భరతవీర

గీ. శ్రుతియాన్వయమందున సంభవించి
 బ్రహ్మనిష్ఠాగరిష్ఠతఁ బ్రబలినాఁడ
 వకట యిది నీదు పూర్వపుణ్యార్జితంబా
 రాము పదపద్మ మధుపాన రమ్యబలము.

ఆంధ్రదేశీయ వైద్యవాఙ్మయము.

డి. వి. సుబ్బారెడ్డిగారు.

ఇంచుమించు నాలుగువేల తెలుగువ్రాత గ్రంథములుండ మద్రాసు ఓరియంటల్ లైబ్రరీలోఁ గొలది మాత్రము వైద్యగ్రంథము లున్నవి. ఈ వైద్యగ్రంథములపేర్ల నాయాగ్రంథములయొక్క ప్రతుల సంఖ్యను నితరవివరములను గొంత బరీక్షించిన వైద్యవిజ్ఞానచాత్ర కుప యోగించు సారాంశములు కొన్ని తేలవచ్చును.

ఈ వ్రాత గ్రంథములలోఁ గొన్ని తాళపత్ర గ్రంథములు; తక్కి నవి కాగితపుఁబ్రతులు. వీనిలో నేవియు నతిప్రాచీనములని చెప్పబడఁ దగినవిలేవు. పరునెనిమిదవ శతాబ్దపు వ్రాతప్రతులు కొన్ని యుండ వచ్చును. కాని పమనేడవశతాబ్దపు ప్రతులున్నట్లు యాధిగఁ జెప్ప లేము. సంస్కృతభాషాపాండిత్యములేనివారును, సంస్కృతగ్రంథావ లోకనముఁ జేయలేనివారును నీ గ్రంథసంచయము నాధారముగ నుంచు కొని వీనినిఁ బఠించియో వీనిని దమగురువులయొద్ద నర్థతాత్పర్యసహిత ముగ నేర్చికొనియో వివేకమును గడించుచుండిరి. ఈ యాయుర్వేదజ్ఞా నము నాఙ్మించుటలో గొందఱ యాశయము, శాస్త్రజ్ఞానాభివృద్ధిమా త్రమే. అధికసంఖ్యాకుల యాతురత యుదరపోషణార్థము మాత్రమే.

ఈ గ్రంథసంచయములోఁ జరకనుశ్రుతము లసలే లేవు. అనగా సమగ్రముగ- సంపూర్ణముగ గ్రంథరూపమునలేవు. ఒకటి రెండధ్యాయ ములో, లేక కొన్ని యోగములో, యెచ్చటనైన వ్రాయఁబడియుండు నేమో ప్రాచీనాయుర్వేదీయగ్రంథమని గణించబడు బాహుటము (వాగ్భటున యష్టాంగహృదయము) మూఁడుప్రతులు కలవు. అందులో నొకటి సరి కము. భరతఖండమందంతటను బ్రశస్తిగల యాయుర్వేదగ్రంథములలో

కములుగా నున్నవి. శతశ్లోకి, వృషభరాజీయము, సటీకముగ నేయున్నవి. సకలరోగచికిత్స యను పేరుగల గ్రంథమునకు రెండు ప్రతులున్నవి. అందులో నొకటి సటీకముగ నున్నది. రెండవ ప్రతి; రామదాసకృతియని పేర్కొనబడియున్నది. వైద్యచింతామణికి సటీకముగ నెనిమిది ప్రతులున్నవి. కవిపేరు కానరాదు. చింతామణి యనుపేరుతో నొక ప్రతి యున్నది. ఈ చింతామణులమీఁదను, ఆంధ్రచింతామణిమీఁదను ధ్వజ మెత్తుటకో యన, నెవ్వరో “త్రైలోక్యచింతామణి”ని రచించినారు. ఈ గ్రంథమొక ప్రతిమాత్రమున్నది. సర్వేశ్వరకవికృత వైద్యదర్పణ గ్రంథమొకటి టీకతో నున్నది. విషవైద్యమను గ్రంథమునకుఁగూడఁ దీక కలదు.

టీక గ్రంథముయొక్క భాషాకావ్యము సూచించునా? లేక గ్రంథముల సేకరించివట్టివారియొక్కగాని యుపయోగించునట్టివారియొక్కగాని పాండిత్యహీనతను సూచించునా?

ఇక టీకలేని గ్రంథములఁ బరిశీలించెము. వీనిలోఁ బ్రథమస్థానము నీచుఁదగినది “వైద్యవిషయ”మను గ్రంథము. ఈ గ్రంథకర్తపేరు తెలియదు. ప్రతులు మాత్ర మిరువది కలవు. ఈ సంఖ్యవలన జనులలో నీ గ్రంథమునకుండిన యాదరణ మూహింపనగునా? వైద్యయోగసంగ్రహము, నాయుర్వేదోపదేశము నను గ్రంథములొక్కొక్కటి యొక్కొక్క ప్రతిమాత్రమున్నవి. పై గ్రంథముల రచయితల పేర్లు తెలియవు. ఇవి బహుశః కలగూరగంపలు కాఁజోలు.

గ్రంథకర్తల నామముండు ప్రతుల విమర్శించెము. వెంకటనరసయ్య గారి యాంధ్రచింతామణి రెండు ప్రతులున్నవి. అరుణాచల పండితుని వైద్యసారమొక ప్రతి, తాడేపల్లి పానకాలరామని వైద్య శాస్త్రార్థ సార సంగ్రహము, బసవరాజరచిత “ఆర్తోరోగనిదాన” మొక్కొక్క ప్రతియుఁ గలవు. ఆంధ్రదేశమున నాదరింపఁబడు సద్వైద్యజీవనము, శరభరాజీ యము లొక్కొక్క ప్రతియు, రసప్రదీపిక యైదు ప్రతులు నున్నవి. నీల

కంఠుడు రచించినదనలుకు బసవరాజీయమునకు మూడు ప్రతులు న్నవి. గదసంతేపని యొకప్రతియు, పేరయకృత సవనాథ సిద్ధప్రదీపిక రెండు ప్రతులు, సర్వేశ్వరకవికృతమైన భిషక్సారము, కంభంపాటి వెంకట భట్టువ్రాసిన భిషక్సుధార్ణవమును నొక్కొక్క ప్రతియునున్నవి.

ప్రత్యేక గ్రంథములలో వైద్యనిఘంటువు రెండు ప్రతులు, వడ్డస నిఘంటువొక ప్రతి, పదార్థగుణచింతామణి యొక ప్రతియుఁ గలవు. ఈ మూఁటిని నిఘంటువులుగ నెంచవచ్చును. నిదానమునకుఁ బ్రాధాన్య మిచ్చు గ్రంథములు నిదానముక్తావళి రెండు ప్రతులును, రక్తపిత్రనిదాన చికిత్స యొక ప్రతియు నున్నవి. అష్టాంగము లన్నియు లేక, చికిత్సయు నాషధయోగములు మాత్రము, వైద్యులకుఁ గావలసినంతమట్టుకుఁ గ్రోడీకరించి వ్రాయఁబడిన గ్రంథములు కొద్దిపాటివికలవు. వానిలో నాషధయోగము లను గ్రంథమునకు నేడు ప్రతులును, చికిత్సాసార సంగ్రహ మనువు స్తకమునకుఁ దొమ్మిది ప్రతులు నుండుట గమనింపఁదగి యున్నది. సిద్ధాషధక్రియ లనునది యొక ప్రతియును, ఔషధగ్రంథమను నది యొక ప్రతియుఁ “నాషధము”లను పేరుగల గ్రంథము మూడు ప్రతులును, జికిత్సలను వివరించు గ్రంథము మూడు ప్రతులును, “చికిత్సలు - అంజనము”లను గ్రంథ మొకటియుఁ, “కాటుకఁజేయుపద్ధతి” యను చిల్లర గ్రంథ మొక ప్రతియు నున్నవి.

దూతాధ్యాయ మనునది యసమ గ్రముగ నున్నది. కాంతపక్షి, గర్భిణీశూలచికిత్స, స్త్రీ జనపక్షిచికిత్సలకుఁ, బ్రత్యేక గ్రంథము లొక్కొక్క ప్రతి గలవు.

వైద్యము, వైద్యవృత్తియొక్క పేళనకూడ గ్రంథరూపమున వెలసి నిలిచియుండుట గొంత చిత్రమైనను నానందదాయకముగ నున్నదికదా ! అట్టి గ్రంథములు రెండున్నవి. “వైద్యహాస్యము,” “కడుపు నొప్పి వైద్యము”లను హాస్యగ్రంథములు. ఇవి యొక్కొక్క ప్రతిమాత్ర మున్నవి.

పై విమర్శనము, జమవునపుడు రెండు విషయములు జ్ఞాపకమునందుంచుకొనవలెను. మొదటిది: ఈ గ్రంథము లేమండలముల, తాలూకాల, గ్రామముల, నేకుటుంబములలోనుండి స్వీకరింపబడినవో సంపూర్ణ వివరములు లభించలేదు. రెండవది: ఆయా మండలములలోను, నాయా పండిత వైద్యకుటుంబములలోను వంశపరంపరగ వచ్చుచుండు జ్ఞానధనముగు గ్రంథభాండాగారము లన్నియు మద్రాసునకుఁ జేరినవిని తెలంచుట చాల పొరపాటు.

వ్రాత ప్రతులపట్టికఁ బరీక్షించిన మూడంశము లూహింపవచ్చునేమో.

(౧) పదునేడు-పదునెనిమిది-పందొమ్మిదవ శతాబ్దములలో సామాన్యవైద్యులు-అనఁగా-సంస్కృతవిద్యారణ్యులును లేదా పాట్టబొడిచినను నక్షరమురాని చిల్లరవైద్యులు తప్ప మిగిలినవారి కాయుర్వేద విజ్ఞానార్జనమున, సద్వైద్యతవనమునఁ దోడ్పడుచుండిన గ్రంథములలోఁ జైనఁ బేర్కొనబడినవి ముఖ్యములు. ఆంధ్రలిపిలో వ్రాయఁబడి సంస్కృతగ్రంథములు సటీకములుగఁ గొన్నియు, నాంధ్రులగు పండితవైద్యులచే వ్రాయఁబడిన చక్కని తెనుఁగుగ్రంథములును, వంశపరంపరముగ వైద్యవృత్తి నవలంబించునా రుద్రగ్రంథములనుండియు, నితర పండితుల శుశ్రూషవలన నేర్చుకొనియు వ్రాసియుంచుకొన్నట్టి యుపయోగమగుయోగములు, ననుభూత ప్రక్రియలతో నిండిన గ్రంథములును నాంధ్రదేశమున మెండుగ నుండె ననవచ్చును.

(౨) వైద్యచింతామణి, వైద్యవిషయము, చికిత్సాసారసంగ్రహము, బేషధయోగములు, వైద్యులకు ముఖ్యగ్రంథములుగా విరివిగా నుపయోగింపబడుచుండెను.

(౩) మంత్రవైద్యము, గ్రహవైద్యము, దిగతుడుపులు, దేవతలకు మ్రొక్కుబడులు, యూనానివైద్యము, పాశ్చాత్యవైద్యము మొదలగు సంశయముగల పుస్తకములు లేకుండుట కొంతచోద్యము.

విశాఖపట్టణములో మిడికల్ కా లేజి పుట్టువలకు నాంధ్రదేశమున వైద్యసాంప్రదాయముగాని వైద్యవిజ్ఞానముగాని లేదను వివరీతాభిప్రాయములు వ్యాపింపకుండఁ జేయుటకు నాంధ్రాభిమానులు పూనుకొనవలయును.

పైఁజెప్పిన గ్రంథముల నొక్కొక్కదానిని సమగ్రముగఁ జదివి లైబ్రరీలోని ప్రతులనన్నిటిని బోల్చి సరిచూచి మనదేశమున నితర కేంద్రములలోని తాళపత్రగ్రంథాలయములలోనుండు ప్రతులతో నిచ్చటి గ్రంథములను సరిపోల్చి సవరించి ప్రతిగ్రంథముయొక్క విషయసూచికల, నితరవివరములను విపులముగ వివరించి వ్రాయుట యాంధ్రకుండితులయొక్కయు, నాంధ్రవైద్య ప్రకాండలయొక్కయు విధ్యుక్తధర్మము.

కవితావిలాస విజృంభణము.

కర్రా అచ్యుతరామశర్మగారు.

విశ్వమానవకల్యాణమునకు నాధారభూతమై సర్వమానవసాధాత్మత్వమున కాలవాలమై, అనందమయవిశాలమనోభావప్రకటనకు రాచబాటయై ప్రకాశించుచుండి కవిత్వము. ఇచ్చుది యుత్పద్యమానమగుటకు మానవప్రవృత్తియే మూలక్షేత్రమని విశ్వసింపవలెను. సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములకు వశుడైన మానవుఁడు తనమనోభావములను వ్యక్తముఁజేయుపుడే కవిత్వ ముపరిష్కృతయోగ్యతాహాపమున నైనను, బరిష్కృతయోగ్యతాహాపముననైనను, వెలువడుచుండుట సహజము. ప్రతివాఁడును తన కుత్పద్యమానమగు భావమును వెల్లడిచేయుటకుఁ బ్రయత్నించుచుగాని యందొక్కఁడు మాత్రమే కృతకృత్యుఁడగును. అందును కేటొక్కఁడు మాత్రము కవితారూపమున భావప్రకటనఁజేయఁగలఁడు. అట్టివాఁడే కవియు సంస్కర్తయు ననబడును.

కావుననే జై నవాద్ధవార్యాకాది మతప్రచార ప్రహరములచే
గుంటువడి ప్రసరించుటకు వీలులేక మునుగు తొడిగి మూలనగా
యున్న వైదికమతమును నన్నయ వుపరుద్ధరించువాడయ్యెను. ఆంధ్రదే
మును బరిచాలించిన రాజులందు సాటిలేనిమేటియై తెలుగువారికి
దెలుగువకును, తొలుదొలుత నాశ్రయమిచ్చిన మహానుభావుడు రా
రాజనరేంద్రుడు. అట్టివాని ప్రోద్బలమున వైదికధర్మకర్త సర్వస
మనడగు మహాభారతము నాంధ్రమున

ఉ. సారమతిం గవీంధ్రులు ప్రసన్నకథాకలితార్థ యుక్తితో
నారసిమేలునా నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప నా
నారుదిరార్థసూక్తినిధి నన్నయభట్టు తెనుంగునన్ మహా
భారత సంహితారచనబంధుడుడయ్యె జగద్ధితంబుగాన్.

అనినట్లు ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తితో మహాభారతమును ర
యించి వైదికమత ప్రతిష్ఠగావించి నన్నయ మతసంస్కర్తయ్యెను.

నన్నయ తరువాతివాడగు నన్నెచోడుడు వైదిక కర్తలయు వ్యా
శ్రీమాచారములయు నాచరణమున నగు వ్యవస్థ యగ్రజాతులకేకా
తదితరుల కననుకూలమగుటయుఁగాలక్రమమునఁగల్గిన మతవ్యావహా
సాక్షోధమునంకేసి వ్యక్తిగతాభిమానమును లూన మొనర్చునై, యా
వస్థ దుష్కరమై దురభిగమ్యమగుటయు, క్రిందిజాతులవారికి వైది
కర్తాచరణార్హత లేమిని నాముష్మికము దురభిగమ్యముగాఁ దోచు
యు, సర్వశ్రేష్ఠంపముఁ దీర్చెరుడు, శివుడు, శంకరుడు, మున్న
నామములతో స్రుతులందు వ్యవహృతుడగుట నీవ్యరత్వమే వేదప్రతి
దితమను సంశయమును విశేషపటచుచు గురుమార్గమునబట్టి సర్వాదు
లముగా భక్తుపాసనార్హకసగుణశైవము నుద్ఘోషింప బీజమగున
తాత్కాలికచంపూపద్ధతిని వివనాదక జై నవాద్ధాదులందలి మహింస
ద్ధాంతమున కవిరోధమును సంఘబలైక్యసంపాదన ఫలకమునగు మత
ప్రీతిఁజూపి నన్నయవైదికమార్గమునకు లోకానుగుణసవిరణముగ భ
గవద్గీతాదులను గావించుటయు జూను తెలుగు నిలు

త్వముఁజూచి యానందించినవాడయ్యెను. ఈతడు తనప్రాభవముకంటె
కవిమన్ననయే ముందని గ్రహించినమేటిరాజు. తనచక్రవర్తిత్వముకంటె
గవిత్వమేస్థిరతరమని గ్రహించినపాఠమాధి. సామ్రాజ్యపరిపాలనము కంటె
గవితాసామ్రాజ్య పరిపాలనమే యానందవియత్సభాపరిపాలనమని గ్రహి-
ంచిన యాంతరతత్వవేది. కావుననే పెద్దనాదికవిపుంగవులచే స్థిరతరముల
గ్రంథరచనలను గావించి కృతినొంది, తెనుఁగుభాషాయోష నుద్ధరించి
వాడయ్యెను.

ఇట్లు నన్నయ హిమవత్స్పిఖరినుండి ప్రవహించిన యాంధ్రకవిత్వ
స్రవంతి యనేకశాఖలై విశేష ప్రచారముగల్గి “దేశభాషలందుఁ బెలు-
లెస్స” యను నానుడిని సంపాదించి స్థిరతరయశస్సును బొందినది. రా-
రాను కాలమహిమచే కవితాస్రవంతి యొకవంక, కుకవిబృందమనె-
సూర్యకరతాపతప్తయైస్వల్పవశిష్టరసపూర్ణయై చిక్కి ప్రవహించుచున్న
పాశ్చాత్యసాంప్రదాయవేత్తలగు విమర్శకమ్మన్యుల కశఘాతముల
నొకవంక మూర్ఖిల్లి వసివాడి వన్నదటఁగియున్నది. రసహీనమగు కవి-
మునుగూర్చి యానందించువారేగాని, ప్రాచీనకవితామతల్లిని మెచ్చ-
వారు కన్పడరు. వారిని ఛాందసులనియును, పద్మిశృంగారవర్ణనాకులూ-
లురనియును నిందించుచు నుపన్యాసవేదికలపైఁ దమపాండిత్యముఁ బ్ర-
టపైవట్లుపన్యసింతురు. లిరుక్తుకవిత్వము ననుసరించి కొన్నికవిత్వముల
బయలుదేరినవి. అవి బయలుదేరుటలోఁ బ్రథమమున యుక్తియుక్తము-
నుండి, రానురాను “సూచీప్రవేశే ముసలప్రవేశః” అనునట్లు కవితా-
ణముల నన్నిటిని విడనాడి భావప్రాధాన్యమ్మని వేడికొని భావశూ-
ములై ప్రబలుచున్నవి.

కవిత్వమనుచది తెచ్చిపెట్టుకొనిన యెఱుఁపువస్తువుగాదు. స్వతః
ద్ధముగఁ బర్వత శిఖరమునుండిజారు నెలయేటివలె, నిర్మలమై, మధురమైన
సర్వాలంకారశోభితమై రసానందజనకమై యొప్పునదియే కవిత్వము.

ప్రాధవము, కవితాగురుత్వము, రచనానుకూలచిత్తవృత్తి, మున్నగునవియే ప్రధానములు. కవియనువాఁడచ్చుటకర్తములను గూర్చునట్టి పురుషునివంటివాఁడు (Composer) కంపోజరు, ఏయకర్తమేగడియందున్నదో తెలిసికొని కావలసిన యకర్తమును గూర్చుటయు నవవసరముగు నకర్తమును విడుచుటయు నెట్లుగావించుచుండునో కవియు నట్లేకావలసిన పదములనుఁ బ్రయోగించుచునక్షత్రకురానివానినివిడుచుటయందు నేర్పరియై యుండవలయును. కావున నట్టిసామర్థ్యముకలవాఁడే కవియనఁబడును.

కవి ఋషితుల్యుఁడు “నానృషికురుతే కావ్య”మృను నుడిత్ర కారము ఋషికానివాఁడు కవికాఁడు. కవిత్వమునునది రజస్సుయొక్కలీల. కవిత్వము సృష్టి కాన రజోవర్తన మావశ్యకమయ్యెను. కవిఋషితుల్యుఁడు కానఁ దదతీంద్రియవస్తువర్చసమునకు సత్వవర్తన మావశ్యకమయ్యెను. కవితా ప్రపంచమున నీరెంటికిని రథ్యసారథిసామ్యముకలదు. కావుననే సారథివంటి సత్వము రథ్యమువంటిరజస్సునుఁ దనవశమున నుంచుకొని యుత్తమమార్గమున నడవవలయును. ఇట్టికవితాతత్త్వమును చెలిసినవారు కవి త్రయమువారు. వీరిచాయలననుసరించినవారిలో నగ్రగణుడు సూరన. కావుననే వీరికవితామాధుర్యము నేటిరజకాంధులచేఁ గ్రోలఁబడుచున్నది అధునాతనులన్ననో కవితాలక్షణములను బాటింపక పాటించుటకుఁ బ్రయత్నమైనఁజేయక, నిందాస్తవమును జేయుటయం దధికమైననేర్పును సంపాదించుచున్నవారని మనము కన్నారఁగాంచున్నారము గదా? పక్షపాతపూరితమగు విమర్శలు వేరకువేలు వెలువడుచున్నవి. సుకరముగముద్రణయంత్రములుండుటచే నేవేనికొన్ని పద్యములను ముద్రింపించి తానునుఁ గవియగుచున్నాఁడు. పద్యరచనఁ జేసినంతమాత్రమునఁ గవియగునా? అట్టివానిని మన్నింతురా? లేకేమి మన్నించుచునే యున్నారు. వెజ్జిమొట్టివ్రాతలుగల గ్రంథములను ప్రాచ్యవిద్యాభ్యాసకుల నెత్తిపై రుద్దుచున్నారు. అట్టివాఁకిఁ దెనుఁగుసాహితీజ్ఞాన మెట్లు వడును? ఇట్టి గ్రంథములు సంసలు పాఠశాలాధికారులు చదివి

జనించినవా? ఒక్కరైన నిట్టివి పశనావశ్యకములై యంశఁగూడదన
యనెనువారున్నారా? కావుననే ప్రాచ్యవిద్య లవాచ్యవాక్యరచనా
పూరితములై క్షీణదశకువచ్చుచున్నవి.

అంధభాషయం దిరువని ముప్పుది వత్సరములు కృషిచేసి,
అద్దానివలన నశంతమగు పటీమను సంపాదించియు గౌరవస్థానము
నొందలేక మూలనున్న మూలపుటవల్లఁ గొణిగికొనుచు తమవిద్యా
ప్రాధవమునుఁ బ్రదర్శించుటకు ఏలులేనివారై విరక్తిమార్గము ననుసరించు
వారు వేరువేలుగలరు. నిష్పక్షపాతిబుద్ధితో ననభవశీలురగు ప్రాచ్య
విద్యాధ్యాపకుల విద్యాధిక్యమును బఠిశీలించుచు, వారిభాషాసేవను
దెలిసికొని, యేనాడువానిని మన్నింతులొ యానాడే ప్రాచ్యవిద్యాసం
స్థల కగ్రస్థానములభించుఁని యూహింపకతీరదు.

కవియనువాడు తాను స్వతంత్రమైనభావముతోఁ గవిత్వముఁ
జెప్పుచున్నానని విట్టవేగునుగాని, వీరికంటెఁ బ్రాచీనులే యాభావము
లనువ్రాసియున్నారు. అట్టివారలు గ్రహించు పాటవములేక పోపుటచేసిట్టి
కవిత్వము లారంభింపఁబడినవి. ప్రాచీనకవివరులు తమబుద్ధిసూక్ష్మత నను
సరించి పూర్వోక్తకవిమార్గములనే యాదర్శముగానిడుకొని గ్రంథరచనఁ
జేయుచుండెడివారు. వీరెంత స్వతంత్రత నవలంబించినను వీరికి నవ్యత
యనునది తమ గ్రంథములఁగలదని విశ్వాసములేదు. కావుననే సంకుసాల
సృసింహకవి “హృదయగతిం బురాతనకవిశ్వరులేగనివీధిలేదు, నేడను
మతిన్ రచించు కృతి తాత్వికులం గరఁగింకకుండునే” యని తన గ్రంథాదిని
వ్రాసికొనియున్నాఁడు. మఱియునీతఁడు

ఉ. సొంతముగాగ శబ్దహృదయజ్ఞులుగా దుచిత ప్రయోగములై
వింతలుగాఁ బ్రబంధముల పీఠులు ద్రోక్షఁగలేరు శక్తులై
దొంతర జల్లిబొంత వెడదూర్చి గతార్థము కూర్చు నుచ్చవి
ధాంతుల సందడిం దడవఁ బాసె రసజ్ఞులకున్ కవిత్వముల్.

“తడవ బొసెరస్థలకున్ కవిత్వముల్” అని కుకవులను వారిచే పరి
వేష్టించు బడినవారిని సయ్యకికముగ విమర్శించి వ్రాసినాడు. ఇప్పుడు
లిరుక్తుకవిత్వమువలె బయలుదేరినకవిత్వము, నాడు ధూర్జటికవిత్వము
ననుగలదు: అయ్యది సర్వలక్షణలక్షితమై సర్వజనహృదయంగమమై
ద్రాక్షాపాకవిలసితమై విలసిల్లియున్నది. నాడు కవివగు లుపమాన స్వభా
వోక్త్యాద్యలంకారములను సరసముగఁ బ్రయోగించి కవితాదీలాస
మును జూపియున్నారు.

“తూనిగలాడె తోయనిధి తోయపుమ్రోత జనించె పంక్తులై
కానబడెన్ లలాకములు కప్పయెలుంగు చెలంగ నిర్జల
స్థానములందు కుంజముతుదన్ గృకలాసము నిల్చి నింగికై
యావనమెత్తె భూమిరజ మంగములం బెరయించె బిచ్చుకల్”

ఈపద్యమున స్వభావోక్తి ద్యోతితమగుచున్నది. ప్రకృతివర్ణన కం
డ్లకుఁగట్టిన ట్లగపడుచున్నది. భావము ప్రస్ఫుటమగునట్లుకవనముఁజేసి,
హృదయమును గదలించుచో నాకవిత్వమేగణనార్హము.

చ. నిరతదృఢానురక్త కరిణీకరలాలితలాలితాంగివై
 గిరులను వప్రకేళిగొనికేదుము సారసముల్ భుజంపువీ
 సరసర్పురంబులన్ వనులశైలతటంబుల నొందుమెన్నడున్
 మురిసి మృగేంద్రుతో నెదిరిపోరగఁగోరకుమా! మదేభమా! (సత్య)
 పండితరాయుని భావనాభాగ్యము నీవద్యము కరలలామలక
 మట్లు ప్రత్యక్షముసేయుచున్నది.

శా. క్రీడల్ సల్పము, స్వేచ్ఛగాడినుము నీరేజంబులన్ ముద్ది నీ
 రాడన్ బొమ్మక శైలనిర్మలముతోయంబుదు, నెంజేదమి
 జోడుంగూడు కరేణులగరములక ముద్దార లాలింపు పో
 రాడక మాత్రముగోరకుండుమెదసారంగంబసింగంబుతోక. (దంట్లు)

ఈ యాంధ్రానువాదము గీర్వాణమూలమును మించిన పోయ
 గముతో విరాజిల్లుచున్న దనవచ్చును.

చ. నిరతదృఢానురక్త కరిణీ కరలాలితవై మతంగచా !
 గిరుపమలీల శైలతటనిర్మలకావన చారుసీమలక
 భుజపుము వప్రకేళుల నవారిగ వారి మునింగితేలుచుక
 సరసిజముల్ భుజంపు మృగనాథు నెదుర్కొనఁబోకుమెన్నడుకా.

వారాణసి పట్టణమునంగల గొప్పగొప్ప విద్వాంసులు పండి
 తరాయునితో వాదమొనర్పజాలక సిగ్గుచెంది దారపుత్రాదుల విడ
 వెడలిపోయిరి. అప్పుడు కాశీపురాధీశుఁడా సంగతినివిని కొండఱుపండి
 తతో సభఁదీర్చి, అందుఁబండితరాయుని వాఁతోఁ బ్రసంగింపుచు
 కోరగా

శ్లో. దిగంతేశ్రూయంతేమదమలిసగండాః కరటినః
 కరిణ్యాః కారుణ్యస్పద మసమశీలాః ఖలు మృగాః
 ఇదాసీం లోకేస్మిన్ననుపమ శిఖానాంపున రయం
 శిఖానాం పాండిత్యం ప్రకటయతు కస్మిన్నగపతిః॥

చ. మదమలినార్ద్రగండయుత మత్తకరిండము లెల్ల దిక్కులం
బదపడి డాఁగె దద్దళఁ లపారకృపారసపాత్ర లెంతయున్
సదృశవిహీనముల్ హరిణశాబకముల్ మఱియెందఁజూపునో !
సదసి నఖాంకురాభిగతసాహితీ నామృగరాజమేదినిఁ. (సత్య)

మ. మదనివ్యండికపోల శోభితములొ మాతంగముల్ దిక్కులం
దుదినెందో చరియింప విందుము కరేణుల్ జాలికిందాపు; సా
మ్యదశక శెందపు లేల్లికెందు నిలఁబ్రఖ్యాతిన్ మృగేంద్రుండు చూ
పఁదగున్ దీప్తిసఖాభిస్తుల మహాపాండిత్య సందర్శముల్. (దంటు)

చ. నిరతసరస్వదాంబుమలినీకృతగండతటిక రేణుకా
కరటులు డాఁగె దిక్కుల; మృగప్రకరం బసమానశీలమై
పరమకృపాప్రసారతతపాత్రమెచుకొ నిజ నెందుఁ జూపునో
ఖరనఖరాగ్ర సోగ్రపరికల్పిత పాండితిఁజండవైఖరిఁ. (కాక)

ఈ రంగమునందలి యనువాద త్రయమునందును దంటువారి
యాంధ్రీకరణము మొదట నెన్నఁదగియున్నది.

పాజహను చక్రవర్తికడ మందహాససుందరుఁడును మధురతరభా
షణుఁడును నగు కోశాధికారి యుండెడివాఁడు. కాని యాతఁడు కఠిన
హృదయుఁడగుటచే జక్రవర్తి చేయఁబోవు ధర్మముల కడ్డతగిలి భంగ
ము చేయుచుండెడివాఁడు. ఒకనాఁడా ధనాధికారి రాజసభలోఁ గూర్చుని
మృదూక్తులఁబలుకుచుండ బల్లపై నున్న మామిడిపండు నుద్దేశించి పండి
తుఁ డిట్లు పలికెను.

శ్లో. దిష్టాండలం పరిమళై స్సురభీకరోషి
సౌందర్య మావహసి లోచనలోభనీయం
ఆహో ! రసాలఫలవర్య ! తథాపిదూయే
యద్గ్రంథిలం చ కఠినం హృదయం బిభర్షి.

ఉ. సారకు నీను సారభము చక్కగ దిక్కులఁ బిక్కటిల్లె నెంతో
రుచిమీటి లోకము నుత్కులచియిం చెడి రూపుదాల్చి తే
సారరసాలసాలఫలసత్తమ ! నీ వట్టులైన గ్రంథిలం
బై ఋషహీనమైన హృదయంబు వహించుటచే గలంగెదన్. (సత)

ఉ. కమ్మని నీపరీమళముగ మ్రొగు దిక్కులఁ బిక్కటిల్లె నెంతో
దమ్ము మనోహరమ్ము గనుదమ్ములవిందగు నట్టులయ్యు నో
యమ్మకచెల్ల! వచ్చుగద యామృతప్రసవంబ ! నీను డెం
దమ్మద్రగంధిలంబు గతిసంబగుట బలుమాటలేటికిన్. (దంట్)

తే. సయనయుగలోభనీయ సౌందర్యమూని
మహిత హరిదంతచిత పరీమళము గల్గి
వజ్రలిలివిగాని మాకందఫల సలింతుఁ
గతివగ్రంధిలహృదయంబు గనుటనీవు. (కా)

ఈరీతి మనోహరానువాదగుంభము లీయనువాద త్రయము
దనేకములు కలవు. స్థాలీపులాకముగఁ గొన్నిటిని బ్రకటించితిని. అం
కవిసోదరు లనువాదములొనర్ప నర్హులుగను సంస్కృతగ్రంథము లె
యేకలవు. అంగ్రభాషాభివృద్ధిని నోరు మహాశయులు కవులకుఁ ద
ప్రోత్సాహమునుగలిగించి, యుత్తమకావ్యానువాదములచేఁ ద్రివి
భాషను విజ్ఞానకలాశోభితమగాఁ జేయుదురుగావుత.

ఓం తత్ సత్.

బమ్మెర పోతరాజకవిశిరోమణి చారిత్రవిశేషములు.

వ్యాసకర్త:—విమర్శకాగ్రేసర, కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యకాశ్మీగారు.

ఈ మహాకవి మొదట సంతగా విశేషప్రఖ్యాతికలవాడుకాదు కాని క్రమక్రమముగా నీతని యాస్పత్యము బోధలోనికి వచ్చుచున్నది. ఇప్పటికినిగూర్చి బహువిధములుగా వ్రాయుచున్నారు. ఈతఁ డొక రించిన పద్యశిరోరత్నము ప్రతిమానవుని శిరోభాగము నలంకరించుచున్నది. అయ్యది యేదియన—

ఉ. బాల రసాలపాల నవపల్లవ కోమలకావ్యకవ్యకన్
గూఢల కిచ్చి యప్పుడుపుఁగూడు భుజించుటకంటె సక్తపుల్
హలికులైననేమి గహనాంతరసీమలఁ గందఁచూలగా
ద్దాళికులైననేమి నిజదారసుతోదరపోషణార్థమై.

ఇందలి కథాసందర్భము బాగుగ గ్రహింపఁజాలక కొందఱివద్య రత్నమును సరిగ ననువ్యయింపలేకున్నారు ఆ సమవ్యయింపలేకుండుట పండితుల పాండిత్యలోపమువలనఁ గలిగివడికాదు. పూర్వాపరకథావిశేషము బాగుగా గ్రహింప లేకపోవుటచేఁ గలుగుచున్నది.

—శ క థా స ం ద ర్భ ము ౩—

కాపుర నాకథాసందర్భమెద్దియో యిప్పుట బాగుగ వివరింకము. పోతనాయుని పూర్వచారిత్రము తెలిసికొనఁ బ్రయత్నింకము. ఈ మహా నీయుని పూర్వచారిత్రమును గొప్పదే కాని భాగవతములో వివరించి సంత మహానీయమైవడికాదు. మొదటనైనను జ్ఞానవంతుఁడేకాని, అంత విరాగికాదు. భాగవతము రచించునాటికి పరిపూర్ణవిరాగియైనాడు. ఈ తఁడు మొదట సరాగియై, వేశ్యకలోలుఁడై మసలుకొనియె. అప్పుడు “భోగిరీదండకము” అను నొక చ్ఛాని దండకమును రాపు సర్వజ్ఞసింగ మహీపాలుని ఉంపుడుకత్తెయగు వేశ్యకు మనోహరముగా రచించి కృతి యిచ్చె. తరువాత విరాగియై తాను జేసిన పని మంచిదికాదని గ్రహించుకొని, చిన్ననఁ జక్కగా మానసమును ద్రిప్పకొని మంచిత్రోవనుబడియె.

గీ. నీవు దర్శింపగా నవసీపకుండవు

నేను నిక్షంబు దలఁప వసీపకుండను

భిన్నవృత్తులమైన నభేదమయ్యె

గాన నాకొర్తి సఫలంబు గాకయున్నె.

క. కరులు శతాంగములు లస

త్తురగములు సువర్ణములును దులలేని మణుల్

పురవరము లంబరంబులు

ధరణీశ్వర నిన్ను వేడఁ దగ నివ్వేశా.

ఖ. నామనోరథం బెఱింగించెద నాకర్ణింపుము.

సీ. సవన మెప్పుడు నేను సయ్యగఁ గావింపఁ

బూనుచు నంతలో భూరిబలులు

దాసపు లిద్దఱు తడయక నేతెంచి

వేకులపైఁ గడువేడ్కతోడ

రక్తంబు జల్లియు రయమున నగ్నులఁ

బలలంబు వైచియు బహువిధమాల

యాగవిఘ్న మొనర్తు రద్దురాత్ములుసేయు

పనులకే వ్విశ్రిలి గినిసి చంపఁ

గీ. దలఁచి శాప మొసంగినఁ దపము తఱుంగు

ననుచు చింతించి శాపతిఁ గైకొనుచు నుంచు

ఖిలుల వారల ఘోరసంగరములోన

హతులఁ గావించు నీ సుతుఁ డవనినాథ.

క. కావున నసురులఁ గూల్పుఁగ

భూవర నీసుతుని బచుపు పురుషోత్తముఁకున్

పావనగుణుడగు రాముఁడు

దేవారులఁ దునుమఁ దగిన ధీరుం డరయన్.

క. రాముని గొనిపో వచ్చితి

భూమీవర నీసుతుండు పూతచరిత్రుం

డీమహితాత్ముని సత్వం

బే మనమున నెఱుంగుదుక్ సమిధగుణాధ్య.

322

క. నావును కర్ణకతోరము

లై వినుబును మానిమాట లాలింపుచు న

భూచరుడు వగవుఁజెందిన

భావంబునఁ గొంతసేపు పలుకకయుండెన్.

325

వ. పిన్నుట నమ్మహిశ్వరుం డమ్మునీశ్వరున కిట్లనియె.

325

ఉ. బాలుఁడు రాముఁడెన్నఁగ నృపాలకయోగ్యమహాస్త్రశస్త్రముఁల్

చాల నెఱుంగఁ డాలముల చందములు నివ్వినియైన నేరఁ డా

భీలతరాకృతుల్ దనుజవీరులు వారల సంగరంబునన్

గూలుపలేఁడు నుప్పు మునికుంజర మాటలు వేయునేటికిన్. 32౮

క. పంచదశాబ్దంబులు గల

వెంచి న రామునకు నిప్పు డీలని నీతోఁ

బాచిన నగరే పౌరులు

దంచితరుచికాకపక్షధరుఁ డౌనుగదా.

3౨౮

గీ. ఆత్మజులఁ గాంచఁగోరి యే సహరహంబు

చింతనొందుచు నెట్టి విశేషముననొ

ముదిమి నఱుచది వేల్బబ్బములకు సుతులఁ

గన్నవాఁడ నుమీ నన్నుఁ గన్నవాఁడ.

3౨౯

క. నలుగురు తనయులలోపల

లలితాంగుఁడు సర్వభద్రలక్షణయుతుఁడున్

గులవర్ధనుండు రాముఁడు

జలజాక్షసమానుఁ బరుషఁ జాల నీవనిన్.

3౩3

గీ. తల్లి చెంగట ముద్దు లందముగఁ జూపి

మెలఁగు రాముండు దనుజుల గెలువఁగలఁడె

రణమునం దటుగాన నీరాము బాలుఁ

గరుణఁ జూడుము నీ వట్లుగాకయున్న.

3౩౪

క. రాముని జూడక యొక గదె

యేనుటి యుండంగ నోప నిటుగావున నా

రామునితో సేవలతో

నీ మఖసంరక్ష సేయ నే నేతెంతుకా.

30

క. అన విని కాశీకుఁ డిట్లను

జనవర నీమదికి నింత సంశయ మేలా

విను నీ తనయ్యాగణికిన్

ఘోరరకల్యాణ మేరు గావించుఁ దగన్.

31

క. కంటికి రెప్పవిధంబున

జంటగ నీ సుతునితోడఁ జరియింపుచు నీ

కంటెను లాలింపుచు ని

ష్ట్రంటకముగఁ దలంచు నావచన మజతనయా.

32

క. దంటగు నీ రాముఁడు నా

మెంటు జరియింపుచుండ విధి విధులకు ము

క్తంటికి గెలువఁగ వశమే

ఘంటాపథములను బోలుఁ గద ! నామాటల్.

33

ఉ. రాముని సుప్రభావము ఫరాతలవర్య! వసిష్ఠుఁ డీ ముని

గ్రామణి దా నెఱుంగు బుధగణ్యచరిత్రుఁ డుదారక్షిరి సు

త్రామముఖామరావసవిధానసమర్థుఁడు నీ సుతుఁడు స

త్తామరసాప్తతేజఃపయభావిధి నెన్న మరుష్యమాత్రుఁడే! 34

గీ. అసమపాయంబుగల రాముఁ డసురవరుల

గెలువలేడని నీవు శంకిలుచు నుంట

యసమపాయంబునను గాదె వసుమతీశ

గుణుల కెన్నఁగ వయసు కారణముగాదు.

35

గీ. సకలలోకసమితి సన్నుతిసేయంగ

సకలలోకసమితి సంతతంబు

కరుణ నేలఁ దగిన ఘనుఁడు నీ తనయుఁడు

పరమపురుషుఁ డితఁడు భానుకులుఁడ! 3౯౧

చ. అసపుడు కుంభిసీపతి రయమ్మున నమ్మునిఁ గాంచి పల్లెనో
మునివర యన్నిశాచరుల మూఢుల వారలఁ బంపువాఁ న
ద్దనుజుల శౌర్యసంపదవిధంబును వాఁ జయించు వైఖరిన్,
జనవున నానతీవలయు సంశయ మయ్యెను నా మనంబునన్. 3౯౨

వ. అనిన విశ్వామిత్రుం డిట్లనియె. 3౯౩

క. మందరగిరిసమధైర్య! వి
సం దగు సంక్రందనాడినాశ చరాదుల్
సుందోపసుండు లను దితి
నందనులకు నందనుల్ కనద్భుజశౌర్యుల్. 3౯౪

క. ఆ రాక్షసు లెన్నఁగా
మారీచ సుబాహు లనఁగ మహి విఖ్యాతుల్
వారలు రావణదనుజ
ప్రేరితులై యధ్వరంబు పెం పడఁతురుగా. 3౯౫

వ. అనిన విని పెల్లగుఁభయంబున మూర్ఛిల్లి యమ్మహివల్లభుండు గొంత
వడి కల్లనఁ దెలిసి యుల్లంబు తల్లడిల్ల నిట్లని విత్తర్కించె. 3౯౬

క. అకటా యీ రాముఁడు ఘన
వికటాకారులగు దనుజ వీరులఁ మనుమన్
బ్రకటాస్త్రము లెఱుంగఁడు మా
నికటాక్షుంబైన రామ నే నెటుసేతున్. 3౯౭

క. శశ్వత్తపోబలంబున
నీశ్వరసముండైన యీ మునీశ్వరుఁ డెన్నఁ
విశ్వాపకారి గావున
విశ్వామిత్రతాఖ్య జగతి విశ్రుతుఁ డయ్యెన్. 3౯౮

కందిక. ౨] బమ్మెరపోతరాజు కవిశిరోమణి చారిత్రవిశేషములు. ౧౩

ఇదియే 'బాలరసాలసాల' యను పద్యమునకు సరిగా సమన్వయము
కుమర్చునదియై యున్నది. ఈ పద్యము లేకుండిన కూళలెవరో, పడు
కూడెద్దియో, మనము తెలిసికొనలేక విహ్వలకడిపోదుము. ఇప్పుడు
కూళ సర్వజ్ఞులంగమహిపాలుని ఉంపుడుకడైయగు భోగినియనియు
పడుపుఁగూడు, ఆమెవలనఁ గలిగిన ఐశ్వర్యమనియు మన మూహించు
కొఁగలుగుచుము. కాని పద్యముండు దోషమెద్దియును లేదు. కావున
బాలరసాలసాల నవపల్లవకోమలకావ్యకన్యక యాదండకమనియు, నం
దలి కూళ యా వేశ్యమనియు, ఆ పడుపుఁగూ డామెవలన వచ్చిన
ఐశ్వర్యమనియు మనకు బాగుగాఁ దెలియవచ్చి, బాలరసాలసాలయన
పద్యము హృద్యానవద్యరవకలితమనియు, నిది ప్రతి హృదయ
కుహరమునందును గనకాక్షరములతోఁ బ్రకాశింపఁ జేయఁదగిన దనియు
ఇతటి మనోహరపద్యరాజము మఱియొకటి లేదనియు నిందుమూలమున
గ్రహించుకొనవలెను. కావునఁ కూళలెవరో గ్రహించుకొనుటకుఁ గాని,
ఆ పడుపుఁగూడెద్దియో తెలిసికొనుటకుఁగాని యిప్పుడెవరికిని చిక్కుండ
నేరదు. కాని వేశ్య యింత సుజ్ఞానసంపన్నురాలు కాఁగలదా ! యని
సందేహింప నవసరములేదు. ఏమన దానిని సమకూర్చినవాఁడు పోతనకవి
శిరోమణియే. "సత్కవుల్ హాళికులైననేమి గహనాంతరసీమల కంద
మూలగౌడ్డాళికులైననేమి" యనిగదా పోతనార్యుఁడు చెప్పె. ఈమాటల
భావ మేమంటిరా "వక్షిగల ఎద్దులఁగట్టుక మడిమన్నుక బ్రతుకవచ్చు
మహిలోసుమతీ" యని చెప్పినటుల నీచాశ్రయము మానుకొని "మా
తొ మేకిని, తాత మాయత, సఖితేజ, స్సుబంధోజల, భ్రాతర్యోమ, నిబ
ద్ధపక్ష భవతా మంత్యప్రణామాంజలి, యుష్మత్సంగ వశోపజాత
సుకృతస్ఫారస్ఫురన్నిర్మలజ్ఞానానందసమస్తమోహమహిమా లీయే పరబ్ర
హ్మణి" అని చెప్పియున్నా వైరాగ్యబోధ బాగుగాఁ గలిగినతరువాత
"కందమూలగౌడ్డాళికులైననేమి నిజదారసుతోదరపోషణార్థమై" అను
నీతిని, ఆ పద్యమునందలి చివరవాక్యములు స్పష్టముచేయుచున్నవి. మొ
త్తముమీదఁ బద్యమంతయు వైరాగ్యజ్ఞానబోధకమై విరాజిల్లుచున్నది.

గ్రంథవిమర్శనము.

1. విష్ణుమాతూనాటకము:—చింతలపూడి యెల్లనార్యప్రణీతము.

రాధామాధవవిరుదాంకితుడగు యెల్లనార్యునిచే విరచితమగు నీ ప్రబంధమును మదరాసు విశ్వకళాపరిషత్తువా రిదివఱలో ముద్రించియున్నారు. కాని యందు ముద్రణస్థాలిత్యములు, అవ్యయదోషములునుండుటచే శ్రీశ్రీశ్రీ పీఠికాపుర సంస్థానాధీశ్వరులు దీనిని మఱల సంస్కరింపుఁ జేసి విపులముగ పీఠికతోఁ బ్రకటించిరి. శ్రీశ్రీశ్రీ మహారాజాగారి భాషాసేవయు, నాంధ్రభాషాభిమానముచు సర్వజనవిదితములే. వీరి యాస్థానకవిశ్వరులగు శ్రీ ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారి గ్రంథమును సంస్కరించిరి. శ్రీ తుకుమల్ల అచ్చతరావుగారు విపులముగ పీఠికను వ్రాసిరి. ఈ ప్రబంధమునకుఁ గృత్యాదిపద్యములు చొఱుకలేదు. ఎల్లనార్యప్రణీతమగు రాధామాధవ ప్రబంధమును శ్రీకపిలేశ్వరపురము జమీందారుగారు ప్రకటించియున్నారు. ఎల్లనార్యుడు విశాఖపట్టణముజిల్లావాడని యొకరుచు, గోదావరిజిల్లావాడని మఱియొకరుచు వ్రాసియున్నారు. పీఠికాకారులు గోదావరిజిల్లావాడని నిధారణమొనర్పఁబ్రయత్నించిరి. అవిషయమున వీరివాదములుచు దుర్బలముగ నున్నవనియే చెప్పవగును. కవిశైలినిగూర్చియుఁ గథానిర్మాణముచుగూర్చియుఁ బెక్కువిషయములు దెలుపఁబడినవి.

2. శ్రీధగవద్గీతోపదేశసారము. ప్రథమపట్టము:—కాకినాడ తాలూకా యింజనంవాస్తవ్యులగు తల్లాప్రగడ పీఠేశలింగం శర్మగారిచేఁ బ్రకటంపఁబడినది.

గీతోపదేశమునందలి ధర్మసూత్రముల విద్యాధుల కుపదేశించుటకును, సనాతనవిద్యాభ్యాససంప్రదాయము నుద్ధరించుటకును గ్రంథకర్త లీగ్రంథమును రచించియున్నారు. ఇందు ధగవద్గీతయందలి మొదటి యాఽధ్యాయములలోని విషయములు సులభముగ శైలిని వచనరూపమున నీయఁబడినవి. బ్రహ్మశ్రీ వినుర్మకాశేసర కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారి విపులముగ పీఠికయుఁ జేర్పఁబడినది. గీతాశాస్త్రప్రాశస్త్యముచుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయములు లేవు. ఎన్నివివరణములు వ్రాసినను వ్రాయవచ్చును. ఈ గ్రంథమునందలి ముఖ్యవిషయముల సులభశైలిని వ్రాయఁబూనిన గ్రంథకర్తల యాశయము జ్ఞానునియము.

దారావాపులఁజేయఁగా వలయు మూర్తాంశాన్వయశ్రీలు పెం
 పారక వీరలఁ గన్నవారలకు నేత్రానందము ల్పొందగాక. 3౬౦
 చ. అని తలపోయుచుండ మనుజాధిపు నా రఘుపాత్రుఁ గన్గొనక
 మనమునఁ గోరి మానిజనమాన్యుఁడు ధన్యుఁడు వ్యమూలకా
 శనుఁ డుదితార్తజ్ఞుఁ డురుసత్యవచోనిరతుండు గాధినం
 దనుఁ డసఘప్రచారుఁడు ముదంబున వచ్చె నయోధ్య కంఠటక.

క. వచ్చిన విశ్వామిత్రుని

నచ్చుగ రావారికులు రయంబునఁ గని పెన్

మెచ్చుగ దశరథుతోడన్

జెచ్చెర నెఱిగింపఁ దనదు చిత్తం బలరక.

3౬౧

పంచచామరం.

పురోహితుల్ మహామతుల్ పురంబువారు గూడి రా

సరోజమిత్రధాముఁడైన సంయమింద్రుపాలికిన్

ధరాతలేంద్రుఁ డేగి భక్తిఁ దత్పదాంబుజంబులన్

శిరంబు సోక మ్రొక్కి దండఁజేరి నిల్చియుండినక.

3౬౨

క. పశుపతిసముండగు మునిపతి

దశరథుకుశలంబు నడుగఁ దడయక వాకుం

గుశలమని పల్లి నుతులన్

విశేషములుగఁ జేయుచుండ వికసితముఖుఁడై.

3౬౩

క. అందఱుగని కాశికుఁ డా

నందంబునఁ గుశల మడిగినం దమతమ మే

శ్లందఱు దెలుపఁగ పక్షి-

స్యందనుఁ డహ్మానిఁ దెచ్చె స్వగృహంబునకుక.

3౬౪

వ. అనంతరం బా వసిష్ఠాదిమునిసహితంబుగా విశ్వామిత్రునిం బూజించి

దశరథుం డిట్లునియె.

3౬౫

సీ. సీరాక పరికింప సీరాకరాత్నజా

కరుణాకటాక్షాప్రికారణంబు

నీదర్శనము సుధాపాదావలోకంబు
 సరణి విలోచన సౌఖ్యదంబు
 నీ ఘనాశీర్వాచనాఘనైభవ మెన్న
 సకలార్థసంసిద్ధిసాధనంబు
 నీ కృపామందాకినీర్పురీసంప్రాప్తి
 మోక్షలక్ష్మీప్రదానక్షమంబు

గీ. గాన నీమహిమంబు నేనానికైన
 భవునికైనను కమలసంభవునికైన
 సన్నుతింపఁగ దరము గా దన్నమాకు
 నెన్న వశ మానె గాధేయ హితవిధేయ. 3౬౭

ఉ. నన్నుఁ గృతార్థుఁడేయ గమనంబున నెంచి ముసీంద్రచంద్ర! నీ
 విన్నగరీవరంబునకు నిప్పుడు వచ్చితివో మహాత్మ నీ
 కున్నను దాసుగాఁ దలఁచి కోరుము వాంఛిత మెద్దియైన నే
 గ్రన్ననఁ జేసెదన్ శ్రుతిసుఖంబుగ నాఁతి యీగ నావుడున్. 3౬౮

చ. జగతి మనుష్య తీశకులసంభవులందఱకన్న కీర్తులం
 బొగడికఁజెంది బంధుజనపూజ్యుడవై సుగుణంబు లెల్ల వా
 సిగఁ గనుచున్ వసిష్ఠమునిశిష్యుడవై విలసిల్లుచున్న నీ
 యగణితభాగ్యమెన్నగ జనాధిప యేరికినైన శక్యమే! 3౬౯

క. నిన్నొక యాచన సేయఁగ
 నిన్నగణికి వచ్చినాడ నిత్వాకుకులో
 త్పన్నులు నరకతు లర్థుల
 మన్నింతు రటంచు ముదము మడిఁ గడలుకొనన్. 3౭౦

క. యాచకు లేమడిగిన సం
 కోచింపక యిత్తు రధికగుణ లంచుఁ దగన్
 వాచాగోచరసత్యస
 దాచారులు బల్లుచుందు రవనీస్థలిలోన్. 3౭౧

ఆ. కె. మనుకులాహితాత్మః డన మించి లోకవి

ఖ్యాతిఁగాంచె మున్ను ఘనముగాఁగ

మనుకులాహితాత్మః డనఁదగి లోకవి

ఖ్యాతిఁగాంచు నిపుడు కౌశికుండు.

3౯౯

మ. అని చింతించి మునీంద్రుఁ గాంచి కడు నెయ్యింబార భూపాలుఁడో

మనినాథా ! విను దానవుల్ ప్రథనభీముల్ వారి ఘోరాజిలోఁ

దునుమంజూలఁడు గా బిజౌజఁడయ్యిం దుష్టాత్ములన్ వారి బం

పినవాఁడా దశకంఠుఁ డాతని కథల్ భీతిప్రదంబుల్ గదా. ౪౦౦

ఉ. కాపున వారి నేనెదురఁగా మదిఁ గొంకెద నింక నా సుతుం

డా వరవిక్రమాధికుల నాజి వధింపఁగ నేరఁ డన్న మా

టీవ యెఱింగె దింత నిజ మెంచి సమంచిత సత్త్వపామతిన్

గావుము నన్ను నా సుతులఁ గాతరశీలుర నీకు మ్రొక్కెదన్. ౪౦౧

౪. నే రా వెఱుతును నీతో

నా రాముని బంపవెఱుతు నాయెడఁ గృపచే

నేరములెప్పుక యేగు మ

పారతపోనుతచరిత్ర పరమపవిత్రా !

౪౦౨

క. అనవుడుఁ గనలుచుఁ గౌశిక

ముని కన్నుల విస్ఫులింగమాలు రాలంగా

ఘనకల్పాంతహుతాశను

కనువున మండిపడి పల్కె నాతని గనుచున్.

౪౦౩

చ. అడిగిన దెద్దియైన విషయంబున నిచ్చెద నంచుఁ బల్కి నే

నడిగినవెచ్చఁ గామితము వ్యర్థముఁజేసితి వైన నేమి యి

ప్పుడమిని నిన్నుఁబోలు నధిపుల్ గలరే యెరు లింతనుండి నీ

కొడుకుల మిత్రులన్ సతులఁగూడి సుఖంపుచుండు నెమ్మితోన్.

క. ఘనకీర్తివి దాతపు పా

వనచరితుఁడ వధికసత్యవచనుఁడ వనుచున్

నినఁ దలఁచి నాకు మతిలే
మిని వేడితి పోయివత్తు మిథ్యావచనా.

౪౦౫

క. అనిబల్లి న సాగరగిరి

వనపురఘనసరిమపేతవసుమతి గంపం
బును జెందె నపుడు దివిజలు
మనమున భయ మంది రంత మనుజాధిపుతోన్.

౪౦౬

చ. సత్యరంబున సత్యగుణగర్విష్టండగు వసిష్ఠ మునీంద్రుం డిట్లనియె.

శా. కంటే సర్వధరాతలంబు మిగులం గంపించె భూపాల నీ
కంటెన్ ధర్మయశోఘనండు దలఁచంగా లేడు నిక్షంబు ము
క్షంటిం బోలెడువాడు కళికుడు సత్తార్కుణ్యకీలుండు నా
కంటెన్ మేలొనగూర్చు వశానిఁ గుపితుంగాఁ కెయ్యటల్ గూడునే.

క. సర్వాస్త్రశస్త్రముల నో

యూర్వీధవ యీతఁడెఱుంగు నొప్పుగ నితఁన్
గీర్వాణు లెన్నఁజాలరు
సర్వజ్ఞుఁడు గాఁడె మదిని జర్పింపంగన్.

౪౦౭

చ. అతులతపోబలంబున సురారుల వేగ వధింప లేఁడె నీ
సుతునకు నీనెపంబునను శోభనమల్ సమకూర్పవచ్చె ని
య్యతివరుఁ డింత నిక్తువ మటంచుఁ దలంచి విసంశయింపజై
వితతనయంబునం బనుపు వేగమ నీ తనయున్నపోతమా !

౪౦౮

గీ ధరణి పున్నాగసంజ్ఞను దానవారి

సమతఁ గన్నట్టి కుంభిసీశ్వరుఁడ వయ్య
నాశ్రితాళుల మన్నించి యనుదినంబు
ప్రమద మొసఁగవె యోరాజపంకజారి !

౪౦౯

గీ. ఆజ విజయ సమేతుండ వధిప నీవు

నిన్నుఁ బోలుచు సుగుణమ్ము లన్ని గాంచి
సొంపుఁ జెందుచు నుండు నీసూనుఁ డరయ
నాజి విజయసమేతుండై యమర వలదె.

౪౧౦

సీ. తగ మర్త్యదివ్య లిద్దఱు నేతలు ప్రతివా
యకులు ధీరోద్ధతు లట్ల సంఖ్య
దైవర స్త్రీనిమిత్తగ్రహణాతికా
ము లయిన గాముకుల గలసి యొక్క
వధలేని యన్యోన్యవరయుద్ధములను నా
భాసరసాఘ్యలై బరఁగు గతుల
నాలుగంకంబుల నాల్గువృత్తంబుల
సంధుల మూఁటను జరగఁజేయ

సూటి నీహమ్మగంబను నాటకంబు
భవ్యమై పొల్చు శాస్త్రోక్తపక్షి-సంఖ్య
పక్షి-కంతజమదసస్యపట్టులవిత్త
పక్షి-రథపుత్తపదపద్ధభక్తమిత్ర.

క. దశరూపనాటకంబుల
విశదంబుగ లక్షణములు వెలయుఁ దెలుఁగుగాఁ
గుశలమతి న చియించితి
దశరథస్మృతసయదాసతామరసార్థా.

వ. దశరూపనాటకోపరి లక్షణంబులు:—

సీ. నాటికా సట్టక త్రోట కోమేక్షణం
బును గోష్ఠి బాణికల్ పొల్పుమీఱ
సల్లాపకంబు ప్రస్థానంబు కావ్యంబు
రహిమించు భల్లిస రాసకములు
శ్రీగదితంబు లాసికయు దుర్లభయు
నాట్యరాసకమును నటన మించు
నుల్లాప్య మసఁగను నుపరూపకంబుల
నామముల్ పదియాఱు సవ్య మయ్యె

✓ వీనికిని లక్షణంబులు విశదమతులు
సంధు లంగముల్ నాయకసంక్ష
గాఁగఁ గల్గిన సామగ్రి గనఁగవలయుఁ
బూర్వలసదలంకృతులలో శరవ్రతనయ.

౯౪

సీ. సిద్ధియుఁ బ్రాప్తి ప్రసిద్ధి గర్వాము వి
చారం బభిజ్ఞాన సంశయములు
నుద్దిష్టమును సీతి యుత్తేజనము శోభ
క్షుణ్ణయును దుల్య తర్క మతి యశము
గుణకీర్తనంబును క్షోభంబు దాక్షిణ్య
మాక్రందనము పరిహారకంబు
సాహాయ్య మభ్యవసా యాభిమానము
ప్రొత్సాహమును స్పృహ యుక్తి పృచ్ఛ
యనునయమును బశ్చత్తాపమును విమర్శ
నము నివేదనము ననంగ నాటకముల
యం దలంకారముల్ త్రిపురాఖ్య లిందు
లక్షణము లెఱుంగవలె నోయత్నవైరి.

౯౫

సీ. అరయంగ నుష్ణాత్య కావలగితములు
తగఁ బ్రపంచ త్రిగత చ్చలములు
వాక్తేత్యధిబలముల్ వఱలు గండము నవ
స్యంద ప్రహేళికా సత్ప్రీలాప
ములు నొల వ్యాహారమును మృదవము త్రయో
దశసంఖ్య లిన్నియు విశదమయ్యె
నిందు నుష్ణాత్యక మిరుతెఱంగులఁ బూర్వ
నవలగితం బట్ల యతిశయిల్లె
నాముఖాంగత్వమునఁ జేసి యధికగతుల
వీధియనెడినాటకమున విస్తరిల్లె.

3

FE

F2

F3

F4

100

100

- వీని కవయవవ్యుత్పత్తి విధము తెల్లఁ
దెలియవలె నలకృతులలో ధీర హనుమ.
- ఆ. వె. తెలియ గేయపదము స్థితపాత్య మాసీన
పుష్పగండికలనఁ బొల్పు నాల్గు
నల త్రిగూఢ సైంధవాఖ్యముల ప్రచ్ఛేద
మును ద్విగూఢ మనఁగ నొసరు నాల్గు.
- ఆ. వె. ఉత్తమోత్తమకము నొసరు ప్రత్యుత్తము
ననఁగ రెండుగూడ నయ్యె నిన్ని
లలిని భాణమునకు లాస్యంగదశకంబు
వీని నెఱుంగఁదగుఁ గవివ్రజంబు.
- గీ. వివిధలక్షణలక్ష్యసంవిదు లొనర్చు
నాటకములు పదార్థన్న హాటకములు
లక్షణజ్ఞులుగాని ప్రల్లదు లొనర్చు
నాటకంబులు భువి నారకూటకములు.

చిత్రకావ్యలక్షణము:—

- ఆ వె. చిత్రకవిత లొనరు కీతి మున్ను చెప్పిన
వృత్తగర్భితముల నెసఁగి కొన్ని
పద్య చక్ర నాగబంధామలను గొన్ని
యమకభేదగోపనములఁ గొన్ని.

- గీ. అవి సమస్తంబు రచియింప నబ్బురంబు
గ్రంథవిస్తరమగు నది గాదటంచు
ఘనులు మెచ్చంగఁ గల్పితకల్పవల్లి
యాదిగాఁ గొన్ని రచియింతు ననిలపుత్ర!

ఇందులకు లక్షణము:—

సీసమాలిక.

నిడుగీట్లు వట్టంబు నెఱి వ్రాసి యడ్డగీ

తెదుగా నందంట నమర | వాయ

నిరువది యింద్లగు సోది నైదై తింద్లఁ

బద్య మొక్కొక్కటి పరగ వ్రాయఁ
గ్రమ మిది కల్పితకల్పవల్లికి నందుఁ

జంపకమాలికల్ జరగు నాల్గు
నాదిపద్యాంఘ్రుల నామల రెండేసి

తుదల సప్తార్ణముల్ తొలగఁజేయఁ
బ్రమితాక్షరీవృత్త మమరు నార్యాగీతి

కందంబు ద్వివిధమై యందమగును
రెండవపద్యాది నుండెడి నలములు

కడల రెండేసి యక్కరము లుడుగ
నగు మణిభూషణ మందాదిరేఫ పా

ద్రుతవిలంబితవృత్తగతి యెసంగు
మూడవపద్యంబు మొగి నాగబంధమా

నాల్గవపద్యంబునను మొదళ్ల
వర్ణముల్ రెండేసి వదలినఁ గవికంఠ

భూషణవృత్తంబు పాసఁగ నొను
మొదలిపద్యంబులో మొదలంఘ్రి నార్ల ఘుల్

గలయింది యేనవఖండికాంత
రగణముల్ పదియొండు రహిమీఱఁ జదివినఁ

దగు గణసమకర్తదండకంబు
నం దాఱు లఘుప్రలు నలు మాని చదివినన్

స్రగ్వీణీవృత్తంబు సంభవించు
ముష్ణోడు నలసలమ్ములు ప్రాక్రిఖండిక

ల ద్విఖండికఁ గల గలమ్ములందు
గలచతుష్టముక్రింది గలములు రెండును

గలయంగ సీసాంఘిగతి మటించుఁ

జరణాంత మైదు తచ్చరణాది నెన్నిది
 వర్ణముల్ గూర్చిన వచ్చు నీతి
 నలములు రెండును నలమొక్కటియు నొక
 గలమును ద్విపదకు గణములయ్యె
 ధవళంబు సువ్వాల తగిన యారతిపాట
 ఖండికాత్రయమునఁ గ్రమమున నగు
 నైదుఖండికలను నాయాయి రగడభే
 దములు లేకులు పెక్కు లమరు మఱియు
 నిడుదకందంబు మొదలిఖండిక నె యొదవు
 నిట్టి చిత్రంబు లెన్నేని యిందె కలవు
 చిత్రకవిచంద్రనుతకాయ శిష్టగేయ
 యాజసుత సేవకవిధేయ యాంజనేయ !

౧౦౨

లక్ష్యము:—

కల్పితకల్పవల్లికాబంధము.

చ. స్థరజయ చారుధామ జయచర్య యజాకృతి సాధుగాయకా
 హరిహాయ యాంజనేయ యనఘాత్త యతీడిత యార్యకల్పకా
 హరిహాయ హరికీర్తి యరుణాస్య యభీష్టద యాచిత్తతా
 స్వరుశయ సారమూర్తి శమతాలి సమాదృత సత్సుధీశకా ! ౧౦౩

చ. సరసగ శౌరిదాస సమసఖ్య యశస్త్రర సౌఖ్యదాయకా
 హరసుత హరిగేయ సదృశాంగ దయానిధి యాజభూషితా
 హరిబల హరికాయ సుగుణాఢ్య మహామహా యన్యదారణా
 పరభట భారవిప్ర సమపాయ శుభక్రమ భవ్యధీరతా. ౧౦౪

చ. సరనుత నామధారి సధనాద సమద్భవ నారపాయకా
 వరహరి వారపీర బలవాల వరక్రమ వైరిభీమజా
 ధరశర తారహార ధరతార తరస్వర ధాతభారకా
 హరిహరి యావసార యసురాసు భయంకర హరిధారణా. ౧౦౫

చ. గురుకుల గోత్రధైర్య గుణకూట గురువ్రత గోపవాయుజా
తరులల దండితాక్ష తతదామ తపఃఫల దక్షనక్రహా
వరబల భానుజాప్త పటుభాష భయాసహ భాగవర్ణికా
కరకలి కావిరాజి కపికాంత కన్తర్థవి గణ్యాప్రోప్రమీ. ౧౦౩

గీ. మాత్ర యోగః దాడిః దుద నాల్గు మాత్ర లుడుగ
నిడుదయడుగుల వృత్తంబు నిలుచుఁ జనువఁ
గంద మగు నెత్తుగీతిలో ఖడ్గ మగుచుఁ
బంచవిధసీస మిది యుండఁ పవనతనయ. ౧౦౪

లక్ష్యము:—

పంచవిధసీసము.

రుచిరకీర్త్యజ్వలనూఢభావృతదిశా

శ్రీరామ దాసాగ్రణీరసజ్ఞ

ప్రవరవాలాగ్ర నిబద్ధరావణబలా

వర్ణితవృత్తోద్భవాదృఢబల

కుధరసంచారి యకుంఠధీమకరికా

దర్పాద్రివజ్రాయుధాధురీణ

స్వకరశాఖాహత జంబుమాలిముఖర

క్షుప్తైస్యదక్షవ్రజా కపీంద్ర

యయమయరయశాలి శవినయజయనయధన

యనిశవిబుధసన్నత సదయా భయహర

గంధవహసుతనుజ యనఘ నినుఁ గొలుతు

నయ్య సాధువిధేయా మహాద్రికాయ. ౧౦౫

చతుష్పదలక్షణము:—

గీ. అసమపదముల రెండవ చైన గణము

నలజములలోన నొక్కటి నిలుపవలయు

సమపదంబుల రెండవస్థలము గణము
సంకుఁ బద్యాదియగుఁ జతుష్పదమునకు.

౧౦౮

ఉదాహరణము:—

కం. ప్రక్షతపరవశలక్ష్మణ

రక్షా కేసరికుమార రాఘవదాసా

శిక్షితరిపుచయ తరుచర

దక్షా వాసవనుతజయ ధైర్యవిలాసా.

౧౧౦

పద్యభ్రమకలక్షణము:—

గీ మొదలిప్రాసంబు పద్యంబుతుదను దిరుగు

నాదిమాత్రాగ్ర మది తృతీయాంఘ్రికగును

బరఁగ నాల్గోది రెండవప్రాస మరుతఁ

బ్రకటితంబగుఁ బద్యభ్రమకమునంకు.

౧౧౧

గీ. అసమపదముల మూడవదయిన గణము

సలమె యగుఁ గాని కడమగణములు చొరవు

ష్టష్టముల నట్ల సలములే జరగునయ్య

తెలియఁ బద్యభ్రమకకందములను గృతులు.

౧౧౨

ఉదాహరణము:—

క. మాసవభట నయజయదయ

యాసకతనయా మదద మహారవవసదా

దానవవరహా మదదమ

యాసలేకనయామద యజయనటభవనమా.

౧౧౩

టీక:—మాసవ=మనువంశజుడైన క్రీరామునియొక్క, భట=భటుల
లో, నయ=నీతియు, జయ=జయమును, దయ=దయయుఁగలవాఁడా!
యాన=పడకయింను, కతనయా=నారదుడైనవాఁడా, మదద=గర్వ
మును ఖండించినవాఁడా, మహారవ=ధ్వనివిశేషముచేత, వసదా=మే
ఘుండవైనవాఁడా, ...మదదమ=జి తేంద్రియుఁడా, అన...నయ, అన

తక = తరగాగతులకు, నయ = నయముగా, అయ = భాగ్యమును, ద =
 ఇచ్చువాఁడా, అజ... ..నమా, అ = నారంగమందు, జయ = జయ
 మనెను, నట = నటునకు, భవనమా = ఉనికిపట్టినవాఁడా.

పాదభ్రమకలక్షణము:—

క. అనులోమ విలోమంబుగ

ననువందఁగఁ బాదపాద మది తిరుగఁగాఁ

బెనచుక చెప్పినఁ గందముఁ

జనుఁ బాదభ్రమక మనఁగ సర్వతులందుక.

౧౧౪

ఉదాహరణము:—

క. మానితనగేనితనిమా

యానకహారి యనఘ ఘనయరిహఃకనయా

దానవరవారవనదా

మానవపమహిమమతతమమహిమపవనమా

౧౧౫

క. ధర ద్వ్యక్షరి యన రెండ

క్షరములపద్యంబుపేరు కవి పూనిన య

క్షరముల రెండిట నగు నం

దిరపుగ నితరాక్షరంబు లిడరాదెలమిన్.

౧౧౬

ఉదాహరణము:—

క. మిను మిన్న నాను మిమ్మే

మనమున నే నమ్మినాను మను మానీనో

న్నమేన నామమననా

ననరున్నెనమనుమనుము నమ్మను నెమ్మిన్.

౧౧౭

లయగ్రాహిలక్షణము:—

క. అలరు లయగ్రాహి మొద

ల్లలో భలము మాన మంగళమహా శ్రీయా

తెలియంగ వసమయూరము

కలుగుఁ బదా అక్షరముల కడలఁ బఠింపన్.

౧౧౮

ఉదాహరణము:—

లయగ్రహి:—

ఘోరతరజన్యతలవైరి భటసంహరుని
శౌరిమతసాహసు విచారవయధున్యున్
భూరిబలు ధన్యగుణు సేరనిధి దాఁటివ ర
మారమణదాసవరు మారుతరమాన్
వీరహరినై న్యచయై రవనిశాకరుని
హఠఘనసారదరహఠధర్మక్షిన్
ధీరజనమూన్యు గిళితోరురవిమండలుని
శూరు హనుమంతు వటుసూరుని నుతింతున్.

౧౧౮

వ. ఇందు మంగళమహాశ్రీమయవృత్తంబును వచనయూగమయ వృత్తంబునం గలవు.

౧౨౦

ఆ. ఔ. సప్తలిపులమీఁద సాగంధి మూఁటిపైఁ
గునుమమంజరియును బొసఁగి యుండు
నొసరుఁ జిత్రకృతుల నుత్పలమాలికా
గర్భితంబులగుచుఁ గపికులేంద్ర.

౧౨౧

ఉదాహరణము:—

ఉ. సైవ్యపసాఁమంత్రి ఘనసారనిభోజ్యైలకాంతిమద్యశున్
జన్యరసారమాఘ్య ఘను స్వారిహితాధికకార్యదక్షునిన్
ధన్యుని దారితాత్మ ధనిదాతరథిప్రియదాసచంద్రునిన్
మాన్యుని మారదూరు హనుమంతునిఁ గొల్తు సమంచితస్థితిన్.

౧౨౨

క. తలకట్లుగలవి బోడలు

నలకొమ్మలుఁ దనరు నక్షరామల హ్రస్వం

బులఁ బద్యము హృద్యంబగు

గిళితాంభోజాతమిత్ర కేసరిపుత్రా.

౧౨౩

లలకట్ల కుదాహరణము:—

క. ఘనశేర శశధరభశర

ద్ధ్వనదశేతనయనహయమదనహరనరనం

దన కనకవనన దరచం

దనసమ మమరగఁ బవనతనయ యశమరయన్.

౧౨౪

బోడలకు లక్ష్యము:—

క. క్షీతిధృతి నిధిని నిలిపితివి

స్థితి నిక్కి— దివికి నిగిడితి శిఖరి నిర్జిం

చితి ద్విద్విధి విరివి విడిచి

కృతిని వినిర్జించితి సతిఘృణికి నిర్గృహీ.

౧౨౫

కొమ్మలకు లక్ష్యము:—

క. నుతులు నుడువుకురు గుణుకురు

నుతు గురుభుజఁ బుణ్య ముఖ్య నుధులు నృధులున్

శ్రుతులును సుముఖులు మునులును

గుతుకులు గురువులును గుణులు గుణుకు లునుపుచున్.

౧౨౬

క. సరసిజములో మణిగణని

కరవృత్తవాక్షరములు కందత్రయమున్

బరఁగఁగ నివి షడ్విధమై

యరయఁగఁ గృతులందుఁ జిత్రమయ్యె హరింద్రా.

౧౨౭

సరసిజము:—

శ్రీరామాపున్ చారుశరీరున్ శ్రీరజనఫలదుని గృహగలయతనిన్

హరిస్థైర్యున్ వీరవిహారున్ హతదశగళబలు హనుమదధిపతిన్

సారచారున్ ధీవిచారున్ శతభృతి గురుమతిశ్వసరుని నుతునిన్

సూరిస్తుత్యున్ దారుణశూరున్ స్రుతిహితచరితునిశుభగుణుఁగొలుతున్

భాస్రరవిలసితకందద్వయము:—

అక్షయమతిశయితోరుతరాక్షా యాశ్చిత్రజనచయహరిహయవృక్షా

పక్షితురగభటబాంధవపక్షా భాస్రరవిలసితఫలరుచిభక్షా

దక్షిణశరనిధిలంఘనదత్తా దాశరథిచరణతలభజనేత్తా

ఽక్షణగుణ మముః బ్రోవు జతాత్తా లక్ష్మణధరణిభృదసుపరిరత్తా.

కందద్వయగర్భితక్రౌంచపదము:—

మారుతపుత్రా వాలితమారా మనుకులనరవరమణిభటచంద్రా

శూరజనాధ్యక్షీరుదినూరా సుమహితశశినిభ శుభకరక్షీరీ

చారుగుణాధ్యక్ష సారవిచారా సలలితభుజబలశమితమహత్తా

హైరసమాంగా హరివిహారా యమరవిమతతరుహరణకుఠారా.

నిరోష్ఠ్యము:—

గీ. కలయ నోజౌ లుకారవకారములును

సల సవర్గంబు మాని మిగిలినలిపుల

నమరః బద్ధంబు రచియింప నది నిరోష్ఠ్య

మనుచుఁ బల్కరి సత్తపు లనిలతనయ.

౧౩౦

లక్ష్మ్యము:—

క. తనరంగ నేఁ దలంచెద

ఘనదశరథసందనహితకార్యాస్తక్కిన్

ఘనరసనిధి దాఁటిన నీ

కనదతిరయచరిత తీక్ష్ణకరతనయహితా.

౧౩౧

గీ. రములు నాల్గింట వద్యతిన్ స్రగ్వీణి యగు

దాని కొన రెండువర్ణముల్ పూని మొదల

నిడ భుజంగప్రయాశయై యెసఁగఁ జదువ

యతులు ప్రాసముల్ తద్వృత్తగతుల నగుచు.

౧౩౨

లక్ష్మ్యము:—

స్రగ్వీణి:—

పావనీ లక్ష్మణప్రాణదాతాసమా

గ్రావచారీలసద్రామ భృత్యాసమ

స్తావనిస్తుత్యసత్య ప్రతిజ్ఞాక్రమా
భావివేళాపరబ్రహ్మమూర్తీ నమః.

౧౩౪

క. తలకట్టు గుడుసు కొమ్మును
నల దీర్ఘము లేత్వ మైత్వ మట నో త్వత్వం
బులు బొట్టు గిలుక యిన్నియుఁ
గొలఁదిగఁ బండ్రిండు పద్యగుణితంబయ్యెన్.

౧౩౫

గుణితలక్ష్యము:—

మ. సరసా సాహసిసిద్ధవహ్నిహృతరక్షఃశాల సీతావ్యధో
త్తరనాశా సుగుణాధ్య సూరితతివంద్యా సేవకశ్రీద నై
స్యరసాజాతవసంత సోమనిధ సౌర్యగ్రప్రధానాధ్య సం
గరలూనాక్షక దైత్యసర్వహితరక్షా నీకు నే మ్రొక్కెదన్.

౧౩౬

ఆ.వె. ఖడ్గబంధమునకుఁ గర్ణికల్ నాల్గు
రెండు పిడిని నలుగు రెండు నగుచు
మూఁట నదియుఁ జదువ మూఁడేసి మార్గ గు
నొకట నాల్గు మార్గ నొనరఁ జదువ.

౧౩౭

క. చరణాంతాక్షర మావలి
చరణాదుల నిలిచి ప్రాససహితము వడితో
నరయగ సుగంధివృత్తమె
పరఁగును గావ్యముల ఖడ్గబంధ మనిలజా.

౧౩౮

క. పిడినడుమ నంచుల న్నొన
నిడ బంధనమరణరోగవృత్తుండగు బలియ
ట్టిడరా దాతనినామము
నడుమనె యునుపంగ శుభ మొనరు ఖడ్గమునన్.

౧౩౯

లక్ష్యము:—

సుగంధి:—

శ్రీనవీనజానకీనసేవకావకావదా
దానవారి యాంజనేయ దారుణస్ఫురజ్జవా

వానరేంద్ర నిన్నుఁ గొల్తు వాంఛితాశ్రితార్థదా
దాసనిర్జితాబ్జబాణతాతతారకాధవా.

౧౪౦

క. లందపుచుట్రేఖలు పది
యందంచుల నాఱు రేఖ లగు శాద్దులం
బొందగు వృత్తము కర్ణిక
పందొమ్మిది సంఖ్య చక్రబంధమునకగున్.

౧౪౧

గీ. త్రిరసవలయంబులను గృత్యధిపతి గవుల
పేర్లు నిలుపంగవలయును బేర్చితోడ
నితరమగు చుట్ల కది చమత్కృతి కొలంది
నిడినఁ దగుఁ జక్రబంధంబు కృతులయందు *

౧౪౨

క. మునుపటి యాశ్వాసంబులఁ
బెనఁచితి నొక కొన్ని చిత్రభేదములగతుల్
ఘనులైన కవులకృపచే
ననువుగఁ దెలియంగవలయు నన్నియుఁ గృతులన్.

౧౪౩

షట్పత్తయములకు లక్షణము:—
సీసమాలిక.

మ య ర స త జ భ న మహితాష్టగణములు

గురు వొక్కటియును లఘు వొకటియును

గగమును లగమును గలమును లలమును

వరుసన పదునాల్గు వరగణములు

ప్రస్తారమునను బాల్పడి తిరుగు ¹.....

నెట్టన త్త్రైమం బెట్టి దనిన

నుక్త గురులఘు లత్యుక్త గగాదు ల

య్యష్టగణమ్ముల నగును మధ్య

* వ్యాకృతప్రతిలో దీనికి లక్ష్యములేదు.

1. చునుండు

మగణాదిఖండికాయుగముల్ ప్రతిష్ఠ కౌ

గజవసుగురులఘుల్ గదిసిరాఁగ

ఖండికల్ నాల్గు గగముఖ్యములు నాల్గు

సారిది రాఁ బాలుపొందు సుప్రతిష్ఠ

గాయత్రి యొప్పును ఖండిక లెన్నిదై

పై యష్టగణములు భాసిలంగఁ

బాలుచు నుష్టిఖండికలు పదా ర్పెనుండు

సభిరసగురువు లన్నిలఘులు

ఖండికల్ ముప్పదిరెం డనుష్టవృత్త

కగుఁ జతుష్టప్తి గగాదు తొల

నఱువదినాల్గు బృహతికి ఖండిక లష్ట

గణ చతుష్టప్తులు కడలఁ గలయఁ

గరికరేందులు పంక్తిఖండికల్ పైఁబొల్పుఁ

1 ... ..

... ..

సక్షేందు శరగ గాద్యంతములయి

జగతికి ఖండికల్ యుగశశిశరములౌ

వన్నేసి మగణాదు తొను బయిని

గతియుగభేందులౌ సతిజగతికి ఖండి

కలు రసాజఖగతుల్ గములు లములు

కరిగతిఖాక్షులౌ ఖండికల్ శక్వరి

సగ్గగాదులు షడజాభ్రగతులు

షడజాభ్రగతు లతిశక్వరిఖండిక

లష్టగణములుపై నన్ని యన్ని

1. గరశశిశరములు గములు లములు

త్రిష్టప్పఖండికల్ ఋతుశరగములౌ.

దృగజేంఘసులప్తి¹కగు ఖండిక లహిష

డగదృగగ్నులు గురు లన్నిలఘులు

గత్యహిత్ర్యంగాఙ్జు లత్యప్తిఖండికల్

కరిరసాదియుగాగ్ని².....

ఖండికల్ ధృతి గజాంగనగాక్షిశిఖులప్తి

గణములు³పది ... ..

ఋతుగణేష్విషుఋతు లతిధృతిఖండికల్

గతిగతీందు యుగర్తు కరగలములు

శయశైలభేంద్వగ్ని శశిఖండికలు కృతి

గతిగతీంద్వక్షి మత్కరగగజలు

గతిగతీంద్వక్షి మత్కరఖండికలు ప్రకృ

తికి నన్నియె మగణాదికములు తుదఁ

బ్రకృతిఖండికలరె ట్టకృతి కక్ష్యస్త్రేందు

గిరినిధిభాక్షులౌ గురులు లఘులు

లకృతిరెట్టి వికృతి యగుఁ గరేష్వింద్వద్ర్య

జాభ్రనేత్రముల గగాదు లవ్రను

వికృతిరెట్టగు⁴ సంకృతికిఁ గరాస్త్రేంద్వద్ర్య

జాభ్రాక్షులగు మగణాదు లౌల

సంకృతిరెట్టిని జర గభికృతి షడ

బదృగగత్రయరసాబ్జగురు⁵.....

సభికృతిరెట్టియై యమమ నుత్తృతి రసా

బదృగగత్రయ షడబ్జగగజముల

సరిచోట్ల లఘువును గురువు బేసుల నిడి

యల బేసి నొక్కటిఁ గలయఁగూర్చి

1. వ్రా. ప్ర. కిని 2. గగము లౌల. 3. పదిలంబుగాఁగ నన్ని.

4. సంకృతికిఁ గరాస్త్రేంద్ర్య. 5. లఘుల.

యర్థింపబడిన వృత్తార్థముల్ చూపు మా
 ర్గము నష్టబద్ధ మస్పృత్యయంబు
 ఛందోక్షరంబులక్రింద నిష్కల్పిడి
 యందులో లఘుపులక్రింది లెక్క
 లవి ప్రాపుగాఁ జేసి యందొకటియుఁ గల
 ప నగు నుద్దిష్టమన్ ప్రత్యయంబు
 నినుమల్లకడలెక్క నినుమడిఁ గూడి మె
 అను వృత్తసంఖ్య యన్ ప్రత్యయంబు
 నేఛందమునకేని యెన్ని యక్షరములో
 యన్ని యొక్కట్టిడి యందు నొకటి
 యమరించి దొంతిగా నవి చేర్చి మఱి యుపాం
 తములు చిక్కఁగఁ గూడఁ దనరు ... ..
 ... .. మేరు వర్ధమేరుపులపై నెక్కింపఁ
 బ్రబలు లగక్రియాప్రత్యయంబు
 పద్వింశదురుతరచ్చందంబులకు నెల్లఁ
 బ్రస్తరింపఁగఁ జోటు పరఁగ నింత
 మేర పట్టునటంచు దా నేరుపఱుచుఁ
 బ్రకటముగ నధ్యమనియెను ప్రత్యయంబు
 నిట్టి ప్రత్యయపట్టంటు నెఱుంగవలయు
 వినుమ వెలలుఁబురమున వెలయు హనుమ.

గర

ఆ. వె. వృత్తసంఖ్యచెడ్డు వెలను నన్నిచేతఁ

బాలుగొనిన ఖండికాళి యొడవు

నట్టిఖండికాళి యాయెన్నిదింటనే

హెచ్చఁజేయ వచ్చు వృత్తసంఖ్య.

గర